

KRZYSZTOF SZULEJ
Lublin

DYPLOMY KANCELARII WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY
DOTYCZĄCE JEGO STOSUNKÓW Z EPISKOPATEM
POLSKI I LITWY

DIPLOMAS OF THE OFFICE OF WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO
RELATED TO HIS RELATIONS WITH THE EPISCOPATE
OF POLAND AND LITHUANIA

ABSTRACT. The paper depicts diplomas issued by the royal office of Władysław Jagiełło, those related to the episcopate of the Polish Kingdom and the Great Duchy of Lithuania. In the first part the material is shown according to the division into metropolies, bishoprics and categories of diplomas. The second part includes documents pertaining to particular people in charge of the archiepiscopal and episcopal sees.

WSTĘP

Problem stosunków pomiędzy Władysławem II Jagiełłą a episkopatem nie doczekał się dotychczas odrębnego, całościowego opracowania. Praca niniejsza jest próbą ukazania go w świetle informacji zawartych w pismach wystawionych w imieniu tego króla przez jego kancelarię. Analizie poddane zostaną relacje łączące władcę z biskupstwami położonymi na obszarze Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Zasięg chronologiczny naszych rozważań wyznaczy z jednej strony data wydania pierwszego dotyczącego tej problematyki dokumentu Jagiełły (26 III 1386 r.)¹, z drugiej – jako że nie znamy dnia wydania ostatniego takiego dyplomu – śmierć króla (30 V 1434 r.)².

¹ KDKK II nr 331 s. 109; KDM IV nr 970 s. 2.

² Zob. ZDOP nr 103 s. 185.

Materiał dyplomatyczny pochodzący z kancelarii Władysława II nie został jak dotąd zgromadzony w jednym wydawnictwie. Jedyne S. Kuraś zebrał znaczną część tych dokumentów (odnoszących się głównie do terenu Małopolski) w 6 i 7 części swego *Zbioru dokumentów małopolskich*. Reszta rozproszona jest w innych opracowaniach typu kodeksowego (patrz: Bibliografia).

Autor niniejszej pracy zdołał odszukać w tych wydawnictwach 177 dokumentów Jagiełły odnoszących się bezpośrednio do episkopatu. Nie jest to całość produkcji kancelarii królewskiej w sprawach dotyczących tego zagadnienia. Zarówno w samych dokumentach³, jak i w opracowaniach dotyczących okresu panowania Władysława II⁴ zawarte są informacje o innych, nie zachowanych dyplomach. Jednakże wysoka pozycja zarówno wystawcy, jak i odbiorców pism stanowi przesłankę, by uznać, że na ogół przetrwały one w różnej formie (oryginały, kopie, regesty) i mogą stanowić wystarczającą podstawę do naszych rozważań.

Relacje pomiędzy Władysławem II a episkopatem analizowane były jako element różnego rodzaju opracowań dotyczących panowania tego króla.

W związku z polityczną rolą wielu biskupów problem ten znalazł swoje miejsce w przedstawionych przez Ł. Gołębiowskiego⁵, O. Haleckiego⁶ i L. Kolankowskiego⁷ syntezach dotyczących dziejów politycznych epoki jagiellońskiej. Poruszały go też prace poświęcone szczegółowym zagadnieniom wewnętrznych i zewnętrznych stosunków państwa polsko-litewskiego. Wymienić tu można obszerną monografię Uniwersytetu Jagiellońskiego opracowaną przez K. Morawskiego, ukazującą tę uczelnię na tle bogatej

³ Np. dyplom wystawiony dla Mikołaja Kurowskiego zawiera zobowiązanie: „pretereā promittimus [...] omnes litteras nostras, super omnibus debitis peccunialibus per nos apud dominum Nicolaum [...] contractis [...] conservare” (KDW V nr 172 s. 179), a nie posiadamy żadnego innego królewskiego dyplomu tego rodzaju.

⁴ T. M. T r a j d o s, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, t. 1, Wrocław 1983 s. 56 n pisze o zaginionych dyplomach Jagiełły dla biskupstwa kijowskiego.

⁵ Ł. G o ł ę b i o w s k i, *Dzieje Polski za panowania Jagiellonów*, t. 1: *Panowanie Władysława Jagiełły*, Warszawa 1846.

⁶ O. H a l e c k i, *Dzieje Unii Jagiellońskiej*, t. 1-2, Kraków 1919-1920.

⁷ L. K o l a n k o w s k i, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. 1: *1377-1499*, Warszawa 1930; t e n ż e, *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*, Lwów 1936.

panoramy ówczesnego życia politycznego i kulturalnego⁸. W. Abraham⁹, E. Maleczyńska¹⁰ i Cz. Bartnik¹¹ przedstawili stosunki Władysława II ze Stolicą Apostolską i ruchem soborowym oraz rolę, jaką w tych kontaktach pełnili przedstawiciele episkopatu. E. Maleczyńska omówiła także ich udział w polityce wewnętrznej króla w ostatnim okresie jego panowania¹², a Z. H. Nowak w pracy analizującej działalność międzynarodową Zygmunta Luksemburskiego wiele miejsca poświęcił akcjom dyplomatycznym prowadzonym w imieniu Jagiełły przez biskupów polskich¹³. Stosunek episkopatu Korony do Jagiełłowego dzieła chrystianizacji Litwy przedstawili W. Abraham¹⁴ i J. Fijałek¹⁵.

Królewską politykę względem biskupstw oraz osobiste relacje łączące Jagiełłę ze zwierzchnikami polskiego Kościoła prezentowały też biografie tego monarchy. Najstarsze z tego typu opracowań – K. Szajnochy, referowało głównie informacje zaczerpnięte z *Roczników* Jana Długosza i posiadało charakter popularyzatorski¹⁶. Późniejsze – A. Prochaski¹⁷, S. Smolki¹⁸, a z nowszych – S. M. Kuczyńskiego¹⁹ oraz J. Krzyżaniakowej i J. Ochmańskiego²⁰ oparte były na szerszej podstawie źródłowej i dokonały znacznie bardziej pogłębionej analizy królewskiej działalności.

⁸ K. M o r a w s k i, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i odrodzenie, z wstępem o uniwersytecie Kazimierza Wielkiego*, t. 1, Kraków 1900.

⁹ W. A b r a h a m, *Udział Polski w Soborze Pizańskim (1409 r.)*, Kraków 1904.

¹⁰ E. M a l e c z y ń s k a, *Polska a kuria papieska w latach 1420-1422*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci prof. St. Zakrzewskiego*, Lwów 1935, s. 233-247.

¹¹ Cz. S. B a r t n i k, *Rzym a stosunki czesko-polskie za panowania Władysława Jagiełły (1386-1434)*, [Lublin] 1993.

¹² E. M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej na tle walki stronnictw w Polsce w latach 1422-1434*, Lwów 1936.

¹³ Z. H. N o w a k, *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412-1424)*, Toruń 1981.

¹⁴ W. A b r a h a m, *Polska a chrzest Litwy*, [w:] *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa 1914, s. 1-36.

¹⁵ J. F i j a ł e k, *Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu po koniec Rzeczypospolitej*, [w:] *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa 1914, s. 37-333.

¹⁶ K. S z a j n o c h a, *Jadwiga i Jagiełło 1374-1413. Opowiadanie historyczne*, t. 1-3, Lwów 1855-1856.

¹⁷ A. P r o c h a s k a, *Król Władysław Jagiełło*, t. 1-2, Kraków 1908.

¹⁸ S. S m o l k a, *Władysław Jagiełło*, Kraków 1920.

¹⁹ S. M. K u c z y ń s k i, *Król Jagiełło ok. 1351-1434*, Warszawa 1985.

²⁰ J. K r z y ż a n i a k o w a, J. O c h m a ń s k i, *Władysław II Jagiełło*, Wrocław 1990.

Z drugiej strony zagadnienie to charakteryzowali autorzy prac poświęconych poszczególnym biskupom. Najstarsza z nich, dotycząca Zbigniewa Oleśnickiego²¹, jest już dzisiaj zupełnie przestarzała, jednak pozostałe, traktujące o Jakubie Strepie²², Wojciechu Jastrzębcu²³ i Piotrze Wyszczu²⁴, oraz najnowsze – na temat Jana Biskupca²⁵, Mikołaja Trąby²⁶ i Stanisława Ciołka²⁷ – zachowują swoją przydatność. Obszernego materiału dostarczyły także syntetyczne opracowania L. Łętowskiego²⁸, J. Korytkowskiego²⁹ i Z. Szostkiewicza³⁰ a także *Polski słownik biograficzny*³¹ i – w odniesieniu do biskupów wrocławskich – badania J. Fijałka³².

Rolę króla w rozwoju biskupstw na wschodnich terenach państwa przedstawił w kilku monografiach poświęconych poszczególnym diecezjom W. Abraham³³. Poza nim problematyką tą zajął się w odniesieniu do biskupstwa wileńskiego J. Ochmański³⁴, a chełmskiego – L. Bieńkowski³⁵.

²¹ M. D z i e d u s z y c k i, *Zbigniew Oleśnicki, przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek”*, t. 1-2, Kraków 1854.

²² W. A b r a h a m, *Jakób Strepa arcybiskup halicki*, Kraków 1908.

²³ W. K ł a p k o w s k i, *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca*, Warszawa 1932.

²⁴ S. K i j a k, *Piotr Wysz biskup krakowski*, Kraków 1933.

²⁵ J. S a w i c k i, *Jan Biskupiec, biskup chełmski (1377-1452)*, „Nasza Przeszłość” 4(1948), s. 103-124.

²⁶ T. S i l n i c k i, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954.

²⁷ Z. K o w a l s k a, *Stanisław Ciołek (†1437) podkanclerzy królewski, biskup poznański, poeta dworski*, Kraków 1993. Z prac starszych warto wspomnieć: S. H. B a d e n i, *Stanisław Ciołek biskup poznański. Szkic historyczny z XV-go wieku*, [w:] *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*, seria 2, t. 14, Kraków 1900, s. 296-399.

²⁸ L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników katedry krakowskiej*, t. 1: *Biskupi krakowscy*, Kraków 1852.

²⁹ J. K o r y t k o w s k i, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, t. 1-2, Poznań 1888.

³⁰ Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, Rzym 1954.

³¹ *Polski słownik biograficzny*, t. 1-26, Kraków 1935-1981.

³² J. F i j a ł e k, *Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich*, Kraków 1894.

³³ W. A b r a h a m, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie*, Lwów 1909; t e n ż e, *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez Króla Jana Kazimierza w r. 1661* wydana przez członków uniwersytetu, t. 1, Lwów 1912, s. 1-39.

³⁴ J. O c h m a ń s k i, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań 1972.

³⁵ L. B i e ń k o w s k i, *Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417-1452)*, „Roczniki Humanistyczne” 47(1960), z. 2, s. 187-256.

T. M. Trajdos scharakteryzował to zagadnienie na tle całości stosunków wyznaniowych, społecznych i politycznych w Wielkim Księstwie Litewskim oraz na Podolu i Rusi Halickiej³⁶.

Istotne znaczenie dla określenia funkcji królewskich dokumentów miały także badania nad organizacją i działalnością kancelarii Władysława Jagiełły. Pierwszy bliżej zainteresował się tą problematyką R. Maurer³⁷. W ostatnim okresie obszerne studia poświęciły jej J. Krzyżaniakowa³⁸ oraz I. Sułkowska-Kurasiowa³⁹. Materiałem dyplomatycznym pochodzącym z tej kancelarii zajął się także A. Gąsiorowski⁴⁰. Istotne spostrzeżenia przedstawili w swoich syntezach z dziedziny dyplomatyki S. Kętrzyński⁴¹ i K. Maleczyński⁴². Ponadto osobnych analiz doczekały się królewskie dyplomy fundacyjne dla biskupstwa chełmskiego⁴³ i wileńskiego⁴⁴.

Na pytanie o stosunek Władysława Jagiełły do episkopatu postaramy się odpowiedzieć, rozpatrując to zagadnienie w dwóch płaszczyznach: instytucjonalnej i personalnej. Założenie to wyznaczy problematykę dwóch części niniejszej pracy.

W części I przedstawiony zostanie materiał odnoszący się do poszczególnych biskupstw. Zaprezentowane one zostaną według podziału na metropolie: gnieźnieńską i lwowską. W ramach pierwszej omówimy arcybiskupstwo gnieźnieńskie, a następnie w kolejności alfabetycznej pozostałe stolice biskupie wchodzące w skład tej metropolii: krakowską, miednicką, płocką,

³⁶ T. M. T r a j d o s, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434)*, t. 1, Wrocław 1983.

³⁷ R. M a u r e r, *Urzednicy kancelaryjni Władysława Jagiełły. Studium dyplomatyczne*, Warszawa 1877.

³⁸ J. K r z y ż a n i a k o w a, *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV wieku*, cz. 1-2, Poznań 1972-1979.

³⁹ I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, *Dyplomy królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370-1444*, Warszawa 1977.

⁴⁰ A. G ą s i o r o w s k i, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386-1434*, Warszawa 1932.

⁴¹ S. K ę t r z y ń s k i, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, t. 1, Warszawa 1934.

⁴² K. M a l e c z y ń s k i, *Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich*, Wrocław 1951; t e n ż e, *Studia nad dyplomem polskim*, Wrocław 1971.

⁴³ W. A b r a h a m, *Akt fundacyjny króla Władysława Jagiełły dla biskupstwa chełmskiego, Korczyn 16 sierpnia 1417*, „Kwartalnik Historyczny” 32(1918), s. 473-478.

⁴⁴ O. H a l e c k i, *Na marginesie najdawniejszych dyplomów katedry wileńskiej*, Wilno 1935 (odb. z „Ateneum Wileńskiego”, t. 10).

poznańską, wileńską i wrocławską. W ramach drugiej scharakteryzujemy arcybiskupstwo lwowskie (do 1412 r. halickie) oraz biskupstwa chełmskie i przemyskie. Pozostałe stolice diecezji podległe metropolii lwowskiemu: kamieniecka, kijowska i łucka (1427 r. włodzimierska) zostaną pominięte z powodu braku odnoszących się do nich dyplomów królewskich.

Materiał dotyczący poszczególnych biskupstw zostanie podzielony na cztery grupy:

1. nadania,
2. potwierdzenia,
3. sądownictwo,
4. inne dokumenty.

W pierwszej grupie umieścimy przypadki dokonania przez króla przysporzeń o charakterze rzeczowym (darowizny) lub prawnym (przywileje); w drugiej – poświadczenia istniejącego stanu majątkowego i prawnego biskupstw, a także wydanych na ich rzecz dokumentów; w trzeciej – decyzje królewskie z dziedziny sądownictwa w sprawach, w których przynajmniej jedną stroną było biskupstwo (wyroki, potwierdzenia wyroków, odroczenia terminów sądowych); w czwartej – wszystkie inne akty, nie mieszczące się w trzech pierwszych grupach.

Pominięte w rozważaniach części pierwszej zostaną te dyplomy odnoszące się do osób kierujących diecezjami, które nie miały wpływu na położenie biskupstwa, lecz wyrażały indywidualne związki króla z daną postacią lub dotyczyły roli tych duchownych w sprawach państwowych.

W części drugiej zostaną omówione i skomentowane dokumenty odnoszące się do poszczególnych biskupów. Kolejność postaci wyznaczy porządek chronologiczny wchodzenia przez nie w skład episkopatu. Obok imienia i ewentualnie nazwiska (przy braku nazwiska – określenia diecezji) podane zostaną lata, w których dany biskup zasiadał w episkopacie. Przedstawimy następnie kolejno dokumenty uzyskane przez biskupstwa, którymi kierował, oraz te pisma, które odnosiły się wyłącznie do jego osoby. Po każdorazowej prezentacji dokumentów nastąpi komentarz.

Podstawą do komentarzy będzie przekaz Jana Długosza⁴⁵, skonfrontowany z ustaleniami późniejszych badań naukowych.

Zrealizowana według powyższych założeń dwukrotna analiza materiału ma na celu wydobycie z jednej strony zasad polityki króla w stosunku do

⁴⁵ *Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonice libri XII*, wyd. A. Przeździecki, t. 3-4, Kraków 1876-1877 (dalej: D ł u g o s z).

tych instytucji kościelnych, jakimi były biskupstwa, z drugiej – relacji łączących Jagiełłę z poszczególnymi biskupami, a ponadto wzajemnych powiązań pomiędzy tymi dwoma czynnikami.

Autor niniejszej pracy zdaje sobie sprawę, że przyjęty schemat podziału materiału stanowiącego jej podstawę źródłową może budzić zastrzeżenia w odniesieniu do wielu kwestii szczegółowych. Zdecydował się jednak na podjęcie tej próby, wychodząc z założenia, że rezygnacja z niej spowodowałaby utratę możliwości wniknięcia w postawione wyżej zagadnienie.

Uzyskane wnioski znajdują się w podsumowaniu, po którym zostanie umieszczona bibliografia, wykaz skrótów oraz aneks – katalog biskupów z okresu panowania Władysława Jagiełły, zawierający ich imiona (ewentualnie także nazwiska) oraz informacje, którymi biskupstwami i w jakich latach kierowali.

Część I

Arcybiskupstwo gnieźnieńskie

1. Nadania

Arcybiskupstwo otrzymało 40 łanów w królewskim lesie Moków (30 i 10 łanów w dwóch oddzielnych aktach z 1424 r.)⁴⁶. Ponadto król ofiarował katedrze posrebrzany krzyż i bogato zdobiony obraz (1425 r.)⁴⁷.

W 1406 r. arcybiskupstwo uzyskało generalny przywilej, zezwalający na lokacje miast na prawie niemieckim i organizowanie w nich targów oraz jarmarków⁴⁸. Oddzielnie prawo niemieckie i przywilej targowy uzyskały Grocholice (1420 r.)⁴⁹. W tym samym roku prawo odbywania targów zostało nadane wsi Turek⁵⁰. Poddani arcybiskupa zostali zwolnieni z opłat

⁴⁶ KDW VIII nr 994 s. 304 n.; KDW V nr 388 s. 377 (reg.); KDW V nr 402 s. 392 n.

⁴⁷ KDW V nr 420 s. 408.

⁴⁸ Tamże nr 88 s. 83 n.

⁴⁹ Tamże nr 316 s. 297 n.

⁵⁰ Tamże nr 315 s. 295 n.

targowych (1424 r.)⁵¹, a on sam otrzymał przywilej pobierania kar zasądzonych na rzecz sądu królewskiego i jego asesorów w sprawach o granice dóbr arcybiskupich (1426 r.)⁵². W 1418 r. król zezwolił arcybiskupowi Mikołajowi Trąbie na wzniesienie grobli pomiędzy królewską wsią Pątnów a arcybiskupią wsią Grąbień⁵³.

2. Potwierdzenia

W 1404 r. Jagiełło potwierdził zamianę wsi dokonaną pomiędzy Jaśkiem z Prądzewa a arcybiskupem Mikołajem Kurowskim⁵⁴. W 1406 r. zaświadczył, że poddani arcybiskupa są zobowiązani płacić tylko połowę cła⁵⁵. W 1420 r. arcybiskup Mikołaj Trąba uzyskał potwierdzenie nabycia zamku Wenecja i wsi Mościszewo od Mikołaja z Warzymowa⁵⁶, a Wojciech Jastrzębiec – w 1424 r. – zamiany wsi dokonanej z Janem z Rchowa⁵⁷. W 1426 r. król najpierw potwierdził swój dyplom dla arcybiskupa⁵⁸, a następnie – przywilej Kazimierza Wielkiego z 1343 r., zezwalający arcybiskupowi na posługiwanie się zastępcami sądowymi⁵⁹. W 1429 r. Jagiełło potwierdził nie zachowane przywileje swoich poprzedników, zwalniające poddanych arcybiskupa z opłat celnych i targowych⁶⁰.

3. Sądownictwo

W 1420 r. król odesłał spór pomiędzy kmieciami ze wsi arcybiskupich a Trojanem z Nietuliska na forum sądu arcybiskupiego⁶¹.

⁵¹ Tamże nr 396 s. 386 n.; MRPS III nr 98 s. 196 (reg.).

⁵² KDW IX nr 1107 s. 53 n.

⁵³ KDW V nr 279 s. 267 n; MRPS I nr 46 s. 120 (reg.).

⁵⁴ Tamże nr 48 s. 49 n.

⁵⁵ Tamże nr 88 s. 83 n.

⁵⁶ Tamże nr 323 s. 305 n.

⁵⁷ Tamże nr 392 s. 379 n.

⁵⁸ MRPS IV, 3 nr 608 s. 382 (reg.).

⁵⁹ KDW V nr 452 s. 440 n; MRPS IV, 3 nr 609 s. 382 (reg.).

⁶⁰ KDW IX nr 1201 s. 180 n; MRPS II nr 43 s. 103 (reg.), MRPS III nr 104 s. 196 (reg.), MRPS IV, 3 nr 632 s. 383 (reg.).

⁶¹ KDW VIII nr 901 s. 175.

W jednym przypadku zatwierdził także wyrok sądowy. Spór pomiędzy arcybiskupem Wojciechem Jastrzębcem a Janem Zaleszyńskim dotyczył przejazdu i cła w Nowym Mieście (1427 r.)⁶².

Ponadto w 1431 r. Jagiełło zlecił arcybiskupowi rozpatrzenie sporu pomiędzy mieszczanami ze Stawiszyna⁶³.

4. Inne dokumenty

W 1414 r. arcybiskup Mikołaj Trąba, udzieliwszy królowi wraz z biskupem krakowskim Wojciechem Jastrzębcem pomocy zbrojnej na wojnę z Krzyżakami, uzyskał od władcy dokument, w którym Jagiełło stwierdzał, że wsparcie to miało charakter dobrowolny, i zobowiązywał się do tego, że nie będzie na przyszłość nakładał na biskupów ciężarów tego rodzaju, a za pomoc godnie ich wynagrodzi⁶⁴.

Władca skierował również list do papieża Marcina V, informując Stolicę Apostolską o prowadzonych przez siebie i arcybiskupa gnieźnieńskiego działaniach wobec husytyzmu i prosząc o udzielenie metropolicie władzy rozgrzeszania nawróconych heretyków⁶⁵.

W 1422 r. Jagiełło postanowił podnieść kościół w Środzie do godności kolegiaty. Wobec tego zwrócił się do arcybiskupa Mikołaja Trąby o erygowanie jej wraz z biskupem poznańskim Andrzejem Łaskarzem⁶⁶.

Z tego samego roku pochodzi królewska prezenta Sędka, plebana w kościele św. Wojciecha w Poznaniu, na prepozyta w Węglewie⁶⁷.

Arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca prosił król o zgodę na przekazanie przez Mikołaja *Divida* swemu bratu Piotrowi parafii w Kcyni⁶⁸.

W 1423 r., po śmierci Mikołaja Trąby, Jagiełło zaaranżował przeniesienie do Gniezna dotychczasowego biskupa krakowskiego Wojciecha Jastrzębca. Świadczą o tym trzy podziękowania (jedno dla papieża Marcina V i dwa dla kardynałów) wysłane do Rzymu w następstwie tej promocji⁶⁹.

⁶² MRPS IV, 3 nr 613 s. 382 (reg.).

⁶³ KDW IX nr 1264 s. 268 n.

⁶⁴ KDKK II nr 555 s. 394 n; KDW V nr 239 s. 234.

⁶⁵ LC I nr 72 s. 131; IAS nr 1190 s. 139 (reg.).

⁶⁶ KDW VIII nr 939 s. 222 n; KDW V nr 346 s. 324 (reg.).

⁶⁷ KDW VIII nr 946 s. 231 n; KDW V nr 363 s. 342 (reg.).

⁶⁸ LC II nr 98 s. 168 n; KDW IX nr 1145 s. 114 n.

⁶⁹ CEV nr 1103, 1104 i 1105 s. 604 n.

Dokumenty królewskie dotyczyły zatem tylko trzech ostatnich arcybiskupów zasiadających na stolicy gnieźnieńskiej w czasach panowania w Polsce Władysława Jagiełły: Mikołaja Kurowskiego (1402-1411), Mikołaja Trąby (1412-1422) i Wojciecha Jastrzębca (1423-1436). Nie zostali nimi wyróżnieni poprzedzający te osoby Bodzęta (zm. 1388 r.) i Dobrogost Nowodworski (1394-1402) oraz – oczywiście – nie dopuszczony przez króla do objęcia archidiecezji nominat papieski Jan Kropidło (prekanonizowany w 1389 r., zrezygnował z godności w 1394 r.)⁷⁰. Największa liczba nadań i potwierdzeń przypada na lata, gdy metropolią kierował Wojciech Jastrzębiec. Decyzje sądownicze, poza jedną, której treści bliżej nie znamy⁷¹, były korzystne dla arcybiskupów, stawiając ich w roli arbitra wobec ludności archidiecezji. W przypadku jednej ze zmian na stanowisku metropolity – Wojciech Jastrzębiec w miejsce zmarłego Mikołaja Trąby – możemy stwierdzić królewski wpływ na obsadę tej godności. Widać też, że Jagiełło angażował się w obsadę innych stanowisk duchownych w archidiecezji i duszpasterską działalność arcybiskupów (np. wobec husytyzmu) oraz inspirował rozwój organizacyjny Kościoła (fundacja kolegiaty).

Biskupstwo krakowskie

1. Nadania

W 1391 r. biskupstwo otrzymało klucz dóbr, w którego skład wchodziły miasta Muszyna i Powroźniki oraz dziesięć przyległych wsi⁷². Drugą darowizną był brzeg rzeki Wisły pomiędzy miastem Uście Solne a wsią Niedary, nadany w r. 1427⁷³. Ołtarz św. Krzysztofa w katedrze karakowskiej został uposażony 10 grzywnami z żup bocheńskich i wielickich oraz dochodami z wsi Dalewice (1421 r.)⁷⁴, a ołtarz św. Doroty – 13 grzywnami z cła krakowskiego (1424 r.)⁷⁵.

⁷⁰ Zob. D ł u g o s z III s. 484 n.

⁷¹ Zob. MRPS IV, 3 nr 613 s. 382 (reg.).

⁷² KDKK II nr 379 s. 161 n.

⁷³ KDM IV nr 1244 s. 234 n.

⁷⁴ KDKK II nr 602 s. 472 n.

⁷⁵ ZDM VII nr 1966 s. 156 n.

Prawo niemieckie otrzymały wsie: Brończyce (1388 r.)⁷⁶, Świślino (1389 r.)⁷⁷ i Biała Wielka (1389 r.)⁷⁸, oraz miasta: Iłża (1413 r.)⁷⁹, Bodzętyn (1413 r.)⁸⁰ i Jastrząb (1422 r.)⁸¹. Podobny przywilej nadano także wsiom Krzyszkowice i Przyczniów, przekazanym w dożywocie Jakubowi *Przecora* (1419 r.)⁸². Wprawdzie dyplom został wystawiony na prośbę tegoż Jakuba, ale w dalszej perspektywie korzyści z niego miały przypaść biskupstwu. Przywilej dla Iłży nie był nową lokacją, lecz został wystawiony w miejsce dawnych dokumentów zniszczonych wskutek pożaru. Dodatkowo miasto otrzymało prawo organizowania targów. Dokument dotyczący miasta Jastrząb obok zwykłych w przypadku lokacji postanowień zawierał uprawnienie mieszkańców do swobodnego zakupu soli w żupach wielickich i bocheńskich. Ponadto w 1418 r. biskup Wojciech Jastrzębiec uzyskał zezwolenie na wykopanie stawu rybnego pomiędzy wsiami Chwalibogowice i Ksany⁸³.

2. Potwierdzenia

W 1386 r. król potwierdził zakup domu i placu obok kurii biskupiej w Krakowie od Rafała i Warsza, dziedziców z Michowa⁸⁴, a w 1387 r. – podobny dokument dotyczący nabycia wsi Sucha od Gniewosza z Dalewic⁸⁵.

Rok 1389 przyniósł trzy dyplomy. W pierwszym Jagiełło poświadczał kupno wsi Świślino od niejakiego kasztelana Mściska i jego syna Mściława⁸⁶, w drugim – uzyskanie Białej Wielkiej drogą zamiany za

⁷⁶ KDKK II nr 348 s. 127 n.

⁷⁷ Tamże nr 354 s. 132 n.

⁷⁸ Tamże nr 357 s. 136 n.

⁷⁹ ZDM VI nr 1774 s. 360 n; MRPS IV, 3 nr 496 s. 374 (reg.).

⁸⁰ KDKK II nr 544 s. 380 n; MRPS IV, 3 nr 495 s. 374 (reg.).

⁸¹ ZDM VII nr 1926 s. 99 n.

⁸² KDKK II nr 591 s. 454 n.

⁸³ Tamże nr 580 s. 431 n.

⁸⁴ Tamże nr 331 s. 109; KDM IV nr 970 s. 2 n.

⁸⁵ Tamże nr 343 s. 121 n.

⁸⁶ Tamże nr 354 s. 132 n.

posiadane wcześniej przez biskupstwo Bieliny i Żychorzyn⁸⁷, w trzecim – części wsi Żukowice za młyn w Skotnikach⁸⁸.

Kolejne dyplomy z r. 1390 potwierdzały nabycie Chrapkowic od kanonika krakowskiego Sieciecha i jego brata Zawiszy⁸⁹ oraz Porąbki – od Abrahama z Wojkowa⁹⁰.

W 1391 r. król konfirmował dokonaną przez królową Jadwigę fundację kaplicy św. Anny w katedrze krakowskiej⁹¹, a następnie, przy okazji nadania Muszyny z przyległościami – dwa przywileje wystawione w interesie mieszkańców tego miasta⁹².

Następnie Jagiełło potwierdził dwa inne akty małżonki na rzecz katedry na Wawelu. Były to fundacja ołtarza Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (1392 r.)⁹³ oraz ustanowienie i uposażenie kolegium psalterzystów (1393 r.)⁹⁴.

Kolejne potwierdzenie miało miejsce dopiero w 1423 r., a dotyczyło darowizny domu, dokonanej na rzecz katedry krakowskiej przez Elżbietę, księżnę sambijską⁹⁵.

W 1427 r. Jagiełło transumował dokument Kazimierza Wielkiego z 1342 r., w którym król ten nadawał biskupstwu krakowskiemu wieś Sokolniki, przenosił miasto Skalbmierz na prawo niemieckie i zezwalał na odbywanie targów w Nowym⁹⁶.

W 1431 r. zatwierdził fundację trzech kolejnych kaplic w wawelskiej katedrze: św. Trójcy, Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Zofii⁹⁷. Fundacja pierwszej z nich została ponownie potwierdzona dwa lata później⁹⁸.

W 1433 r. transumowano jeszcze jeden dyplom króla Kazimierza Wielkiego, przywracający biskupstwu wsie: Radłów, Uszew, Biesiadki, Zawada

⁸⁷ Tamże nr 357 s. 136 n.

⁸⁸ Tamże nr 362 s. 141 n.

⁸⁹ Tamże nr 370 s. 150 n.

⁹⁰ Tamże nr 369 s. 149 n.

⁹¹ Tamże nr 378 s. 158 n.

⁹² Tamże nr 380 s. 162 n.

⁹³ Tamże nr 387 s. 169 n.

⁹⁴ Tamże nr 393 s. 176 n.

⁹⁵ Tamże nr 615 s. 491 n.

⁹⁶ KDM IV nr 1248 s. 238 n.

⁹⁷ KDM VII nr 2067 s. 314 n.

⁹⁸ ZDM VII nr 2137 s. 398 n.

Wielka, Rozembark, Kunowa i Bukowa, oraz potwierdzający zamianę wsi królewskiej Poręba na biskupią wieś Marszowice⁹⁹.

Z tego też zapewne okresu pochodzi zbiorowe potwierdzenie przywilejów nadanych biskupstwu przez tego króla, a także papieży: Bonifacego IX i Jana XXIII¹⁰⁰.

3. Sądownictwo

W 1414 r. król potwierdził wyrok sądu ziemskiego krakowskiego, przyznający biskupowi krakowskiemu i jego kościołowi wieś Bodzętynek, o którą toczył on spór z Nawojem ze Zwoli¹⁰¹.

4. Inne dokumenty

W 1414 r. biskup krakowski Wojciech Jastrzębiec oraz arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Trąba udzielili Władysławowi II pomocy zbrojnej na wojnę z Krzyżakami. Król wydał wtedy wspomniany już wyżej dokument, w którym podkreślił dobrowolność tego wsparcia i zobowiązał się nie żądać na przyszłość od biskupów nadzwyczajnej pomocy o charakterze militarnym, a za udzieloną sobie – godnie ich wynagrodzić¹⁰².

Monarcha zwrócił się również z prośbą do papieża Marcina V, aby ten ustanowił kaznodzieję i lektora w katedrze krakowskiej, przekazując na ich rzecz uposażenie jednej z tamtejszych kanonii (1420 r.)¹⁰³.

W sporze o przynależność krakowskiej prepozytury św. Michała stanął po stronie wysuwającego do niej pretensje biskupa wrocławskiego Jana Pelli, po jego myśli kierując list do Stolicy Apostolskiej (1423 r.)¹⁰⁴.

Trzy dokumenty poświadczają wykonywanie przez króla prawa prezenty stanowisk duchownych. W pierwszym prezentuje biskupowi Janowi Radlicy swojego kapelana Jana na prebendę kościoła św. Floriana w Krakowie

⁹⁹ KDM IV nr 1296 s. 279.

¹⁰⁰ VL I s. 95 n; IAS nr 1963 s. 228 (reg).

¹⁰¹ KDKK II nr 554 s. 393 n.

¹⁰² Tamże nr 555 s. 394 n; KDW V nr 239 s. 234.

¹⁰³ LC II nr 84 s. 148 n.

¹⁰⁴ Tamże nr 144 s. 219 n; CEV nr 18 s. 1048.

(1391 r.)¹⁰⁵, w drugim – Piotrowi Wyszowi – Mikołaja, kanonika krakowskiego i sandomierskiego na plebana w Połapach (1410 r.)¹⁰⁶, w trzecim – Wojciechowi Jastrzębcowi swego notariusza Zbigniewa na plebana nie wymienionego z nazwy kościoła (zachowana kopia dyplomu nie posiada daty)¹⁰⁷.

Cztery listy królewskie z 1423 r., które skierował on do papieża i kardynałów, potwierdzają rolę Jagiełły w zmianie na stolicy biskupiej, jaka się wówczas dokonała. Król najpierw prosił Marcina V o zatwierdzenie wyboru Zbigniewa Oleśnickiego na biskupstwo¹⁰⁸, a następnie dziękował jemu i kardynałom za pozytywne załatwienie tej sprawy oraz za przeniesienie poprzedniego biskupa – Wojciecha Jastrzębca – do Gniezna¹⁰⁹.

Prawie całe panowanie Władysława II było więc okresem stosunkowo obfitym w dokumenty dotyczące biskupstwa krakowskiego. Wyjątek stanowią jedynie lata 1393-1412, kiedy diecezją kierował Piotr Wysz.

Największą łączną liczbę nadań i potwierdzeń otrzymało biskupstwo za pośrednictwem Wojciecha Jastrzębca (1413-1423), jednak najpoważniejsze darowizny łączą się z osobą Jana Radlicy (zm. 1392). Ten ostatni otrzymał poza tym najwięcej potwierdzeń.

Jedyny dokument sądowniczy utrwał decyzję korzystną dla biskupstwa.

Król wpływał też na obsadę niższych stanowisk kościelnych i – co możemy stwierdzić w przypadku uzyskania godności przez Zbigniewa Oleśnickiego – samej stolicy biskupiej.

Ze szczególnym znaczeniem katedry wawelskiej dla państwa wiązała się zapewne troska króla o jej uposażenie i organizację kultu.

Tylko jedna inicjatywa monarchy – poparcie sprawy przyłączenia prepozytury św. Michała do biskupstwa wrocławskiego – miała wydźwięk niekorzystny dla Krakowa.

¹⁰⁵ KDM IV nr 1014 s. 35 n.

¹⁰⁶ KDW V nr 170 s. 178.

¹⁰⁷ LC II nr 94 s. 163 n.

¹⁰⁸ CEV nr 1089 s. 592 n.

¹⁰⁹ Tamże nr 1103, 1104, 1105 s. 604 n.

Biskupstwo miednickie

W nieokreślonym bliżej czasie król udzielił temu biskupstwu rocznej dotacji w postaci 60 grzywien, płatnych z dochodów żup wielickich i bocheńskich. Pieniądze te miały być przekazywane w czterech równych ratach kwartalnych¹¹⁰.

W 1428 r. Jagiełło i wielki książę Witold zwrócili się do papieża z prośbą, aby na ręce biskupa miednickiego udzielił dyspensy swym poddanym, którzy przed nawróceniem na katolicyzm weszli w związki małżeńskie w wypadkach zakazanych przez Kościół¹¹¹.

Chociaż więc nowa diecezja była zasadniczo terenem wpływów i działalności Witolda¹¹², król nie rezygnował z udziału w jej rozwoju, o czym mogą świadczyć także trzy listy skierowane w latach 1416-1417 przez króla i Witolda do soboru w Konstancji, które informowały o krokach podejmowanych w związku z tworzeniem nowej diecezji¹¹³.

Biskupstwo płockie

Jagiełło nadał w 1417 r. prawo niemieckie należącemu do biskupów płockich miastu Kock¹¹⁴, a w r. 1425 prosił papieża Marcina V o zatwierdzenie na tej stolicy biskupiej swego kandydata – Stanisława Pawłowskiego¹¹⁵.

Szczupłość tego materiału wskazuje, że diecezja płocka pozostawała raczej na marginesie zainteresowań Władysława II.

¹¹⁰ Tamże nr 27 s. 1055 n; CM nr 16 s. 44 n.

¹¹¹ KDKDW nr 104 s. 129 n; CM nr 38 s. 76 n.

¹¹² F i j a ł e k, *Kościół rzymsko-katolicki na Litwie* s. 97.

¹¹³ CE II nr 77 s. 92 n; CM nr 6 s. 24 n; nr 11 s. 35 n; nr 20 s. 51 n.

¹¹⁴ KDKM nr 144 s. 160 n; ZDM VI nr 1813 s. 422 n.

¹¹⁵ CEV nr 1200 s. 700 n.

Biskupstwo poznańskie

1. Nadania

Jedyną darowizną króla na rzecz tego biskupstwa był nadany w 1403 r. brzeg bagna zwanego Prusy¹¹⁶.

Prawo niemieckie uzyskały od władcy dwa miasta – Łaskarzewo (1418 r.)¹¹⁷ i Ciołkowice (alias Wielichowa, 1429 r.)¹¹⁸, a przywileje targowe – wspomniane Ciołkowice (w dokumencie lokacyjnym), Dolsk (1403 r.)¹¹⁹ i Śródka (1425 r.)¹²⁰.

2. Potwierdzenia

Potwierdzenia dotyczyły praw i przywilejów miast biskupich. W 1403 r. kancelaria królewska wydała taki dokument dla Dolska¹²¹. W 1425 r. transumowane zostały przywileje nadane Słupcy przez Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego¹²² oraz Bukowi – przez Przemysła II¹²³.

Do grupy tej należy ponadto zaliczyć dyplom dla Ciołkowic z 1430 r., w którym król nadawał temu miastu wszystkie prawa, jakimi cieszyły się inne miasta Wielkopolski. Faktycznie nie rozszerzał ten akt w niczym uprawnień zawartych w wydanym rok wcześniej przywileju lokacyjnym¹²⁴.

¹¹⁶ KDW V nr 30 s. 30 n.

¹¹⁷ Tamże nr 285 s. 272 n; ZDM VII nr 1873 s. 14 n.

¹¹⁸ KDWP nr 118 s. 160; KDW V nr 508 s. 494 n.

¹¹⁹ KDW VII nr 460 s. 113 n; KDW V nr 28 s. 28 (reg.), MRPS IV, 3 nr 426 s. 369n (reg.).

¹²⁰ KDW VIII nr 1032 s. 349 n; KDW V nr 412 s. 401 (reg.).

¹²¹ KDW VII nr 460 s. 113 n; KDW V nr 28 s. 28 (reg.); MRPS IV, 3 nr 426 s. 369 n (reg.).

¹²² KDW VIII nr 1016 s. 332 n.

¹²³ Tamże nr 1034 s. 353 n; MRPS IV, 3 nr 596 s. 381.

¹²⁴ KDW IX nr 1237 s. 231 n.

3. Sądownictwo

W 1424 r. król potwierdził wyrok sądu arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Jastrzębca i innych dostojników Królestwa w sporze pomiędzy biskupem Andrzejem Łaskarzem i kapitułą poznańską a miastem Poznaniem. Biskup został zobowiązany do zbudowania przy współdziale kapituły mostu na rzece Cybinie, a wysokość opłaty za przejazd przezeń określono z góry na pół grosza¹²⁵.

Dwukrotnie (1426 i 1427 r.) nakazywał też Jagiełło odroczenie terminów sądowych biskupstwa w związku z wakansiem na stolicy biskupiej¹²⁶.

4. Inne dokumenty

W 1422r. król postanowił podnieść prepozyturę w Środzie do godności kolegiaty. Zwrócił się wówczas do biskupa poznańskiego Andrzeja Łasakrza, aby wraz z arcybiskupem gnieźnieńskim Mikołajem Trąbą dokonał tej erekcji¹²⁷.

W 1428 r. monarcha wydał dwa dokumenty, w których nakazywał swym urzędnikom ochronę dóbr i poddanych biskupstwa. Pierwsze z tych pism skierował jeszcze w okresie wakansu (30 III)¹²⁸, drugie – bezpośrednio po konsekracji biskupa Stanisława Ciołka (2 IX)¹²⁹.

Bezpośredni związek z biskupstwem ma również dotycząca tej promocji korespondencja króla z lat 1426-1428¹³⁰.

Największą aktywnością w związku ze sprawami biskupstwa poznańskiego wykazała się kancelaria królewska w latach 1426-1428.

Nadania i potwierdzenia z ręki Jagiełły otrzymali: Wojciech Jastrzębiec (1399-1412), Andrzej Łaskarz (1414-1426) i Stanisław Ciołek (1428-1437). Dwóch pierwszych biskupów z okresu panowania Władysława II: Dobrogosta Nowodworskiego (1385-1394) i Mikołaja Kurowskiego (1395-1399), oraz Piotra Wysza (1412-1414) nie dotyczą żadne dokumenty. Nominat

¹²⁵ KDW V nr 393 s. 380 n; MRPS IV, 3 nr 581 s. 379 n.

¹²⁶ KDW IX nr 1108 s. 55 n, nr 1124 s. 82 n.

¹²⁷ KDW VIII nr 939 s. 222 n; KDW V nr 346 s. 324 (reg.)

¹²⁸ KDW IX nr 1160 s. 129 n.

¹²⁹ Tamże nr 1181 s. 155 n.

¹³⁰ CEV nr 1245, 1246, 1252, 1254, 1255, 1258, 1259, 1260, 1262, 1263, 1274, 1275, 1276, 1280, 1282 1295 1296, 1297 s.738n; KDW IX nr 1155 s. 122.

papieski z 1426 r. Mirosław Brudzewski otrzymał jedynie dwa listy Jagiełły, w których władca wzywał go do rezygnacji z ubiegania się o godność biskupią¹³¹.

W dziedzinie sądownictwa król wydał jedną decyzję o charakterze polubownym (potwierdzenie wyroku) i dwie korzystne dla biskupstwa (odroczenie terminów sądowych).

Chronił również dobra biskupstwa w okresie wakansu po śmierci Andrzeja Łaskarza i podjął jedną inicjatywę w celu rozwoju życia religijnego w diecezji (fundacja kolegiaty w Środzie).

Biskupstwo wileńskie

1. Nadania

W pierwszych latach istnienia biskupstwa (1387-1398) Władysław II stworzył materialne podstawy jego egzystencji.

Darował mu zamek Tauroginie z przyległą włością oraz inne wsie i włości: Łabonary, Malaty, Dubrownio, Werki, Bakszty, Ponary i Strzeszyn (współwłaścicielem dwóch ostatnich miała być kapituła katedralna). Własnością biskupstwa stała się także część Wilna, cztery place i siedem domów tamże, jak również ogród w pobliżu miasta. W miejscowości Niemieża biskupstwo otrzymało jedną dziesięcinę ról. Z pewnością do celów kultowych służyć miało nadanie 12 talentów wosku z zamku wileńskiego. Para królewska darowała też katedrze księgę liturgiczną.

Na użytek stołu biskupiego przeznaczono 1/10 ryb z jazów na Niemnie i Wilii.

Ponadto biskupstwo zostało uposażone dziesięcinami, czynszami i innymi, nie znanymi nam bliżej dochodami, a jego dobra uzyskały immunitet sądowy i ekonomiczny¹³².

¹³¹ CEV nr 1255, 1259 s. 745 n.

¹³² KDKDW nr 1, 2 (reg.), 3 (reg.), 5 (reg.), 6, 17, 20, 24 (reg.) s. 1 n; IAS nr 47 i 50 s. 6 n (reg.); MRPS I nr 28 i 33 s. 118 (reg.).

2. Potwierdzenia

W 1430 r. król potwierdził nadania Witolda na rzecz biskupstwa i jego poddanych, a w szczególności młyn na rzece Wilejce, włości: Uborć, Iku-meń i Kamieniec, oraz pięć innych wsi¹³³.

3. Inne dokumenty

Możemy tutaj wymienić dwa listy.

W pierwszym, pochodzącym z 1387 r., król wraz z Jadwigą zawiadomili papieża o założeniu kościoła w Wilnie i zwrócili się z prośbą o podniesienie tej świątyni do godności katedry¹³⁴.

W 1389 r. Jagiełło nakazał ciwunom posłuszeństwo biskupowi i ochronę jego poddanych¹³⁵.

Dyplomy królewskie stworzyły podstawy materialne i prawne istnienia diecezji, przyczyniając się do uczynienia z niej silnej gospodarczo i autonomicznej w sensie jurydycznym jednostki organizacyjnej.

Po śmierci biskupa Andrzeja (1398 r.) i objęciu rządów w Wielkim Księstwie Litewskim przez Witolda (1401 r.) brak jest śladów bezpośredniego zainteresowania króla stanem majątkowym i prawnym tego biskupstwa. Ponownie Jagiełło wystąpił wobec niego dopiero w 1430 r., w obliczu śmierci wielkiego księcia.

Biskupstwo włocławskie

1. Nadania

Biskupstwo otrzymało jedną darowiznę. Stanowiła ją posiadłość ziemska w pobliżu miasta Solec, przekazana przez króla w 1424 r.¹³⁶

¹³³ KDKDW nr 110 s. 136 n; IAS nr 1625 s. 189 (reg.); MRPS I nr 55 s. 120 (reg.).

¹³⁴ KDKDW nr 7 s. 15 (reg.).

¹³⁵ Tamże nr 15 s. 28 n.

¹³⁶ CDP II, 1 nr 365 s. 401 n.

Obok niej uzyskało dwa przywileje prawa niemieckiego. Pierwszy (1399 r.) dotyczył jednej tylko wsi Odrowąż¹³⁷, drugi (1433 r.) – miasta Wolborz oraz wszystkich wsi w posiadaniu biskupstwa¹³⁸. Wspomniany dokument z 1399 r. nadawał także wsi przywilej targowy.

W 1418 r. rozszerzono na Włocławek wszystkie prawa przysługujące dotychczas arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu¹³⁹.

2. Potwierdzenia

W grupie tej znajdują się dokumenty dotyczące nabycia na rzecz biskupstwa wsi Odrowąż (wspominany już dyplom z 1399 r.) oraz przekazania Sędziwojowi z Szubina w dożywocie wsi Wanorze (1404 r.)¹⁴⁰. Być może w tej sprawie powstała jakaś kontrowersja co do warunków umowy. Dokument wspomina bowiem o tym, że doszło do spotkania stron przed królem, z tym, że złożonego chorobą Sędziwoja reprezentował syn. Król nakazał po śmierci dzierżyciela przekazać wieś z powrotem biskupowi.

3. Inne dokumenty

W 1409 r. – zapewne wskutek interwencji biskupa – król zakazał wyrębu drzewa na potrzeby zamku królewskiego na wyspie stanowiącej własność biskupią bez zgody jej właściciela¹⁴¹, a w r. 1418 zabronił swoim starostom zmuszania poddanych biskupstwa do prac na rzecz zamków i posiadłości królewskich¹⁴².

W r. 1421 Jagiełło popierał przed kapitułą Jana Pellę jako najbardziej stosownego kandydata na biskupstwo¹⁴³.

¹³⁷ KDM IV nr 1051 s. 66 n.

¹³⁸ CDP II, 2 nr 386 s. 479 n; KDM IV nr 1301 s. 282 n.

¹³⁹ CDP II, 1 nr 362 s. 390 n; MRPS IV, 3 nr 531 s. 376 (reg.)..

¹⁴⁰ CDP II, 1 nr 345 s. 365 n; KDW V nr 51 s. 53 n.

¹⁴¹ CDP II, 1 nr 351 s. 372 n; MRPS IV, 3 nr 472 s. 373 (reg.).

¹⁴² CE I nr 51 s. 45 n.

¹⁴³ Tamże nr 54 s. 52 n.

W 1423 r. wystąpił w konflikcie dotyczącym przekazania biskupstwu wrocławskiemu krakowskiej prepozytury św. Michała. Wystosował wówczas list do papieża Marcina V, popierając w ten sposób powyższy zamiar¹⁴⁴.

Włączył się też król do sporu biskupa Jana Szafrança z kapitułą katedralną, polecając oficjałowi gnieźnieńskiemu, aby rozstrzygnięcie tej sprawy przekazał zjazdowi panów Królestwa w Nowym Mieście Korczynie (1433 r.)¹⁴⁵.

W 1434 r. monarcha zakomunikował biskupowi Władysławowi Oporowskiemu o osadzeniu paulinów w Brdowie na terenie jego diecezji¹⁴⁶.

Począwszy od 1399 r. król co pewien czas wydawał dokumenty świadczące o jego zainteresowaniu sprawami biskupstwa. Wszyscy biskupi, z wyjątkiem Henryka, otrzymali po jednym nadaniu. Najważniejsze z nich uzyskali Jan Kropidło w 1418 r. i Jan Szafraniec w r. 1433. W jednym przypadku posiadamy świadectwo wpływu króla na wybór biskupa przez kapitułę (Jan Pella).

Arcybiskupstwo lwowskie (do 1412 r. halickie)

1. Nadania

Pierwszą darowizną Jagiełły było dworzysko Zboratycze (1405 r.)¹⁴⁷. W 1424 r. do uposażenia dodano trzy wsie: Radoszyn, Zdutyń¹⁴⁸ i Detatyn z przyległościami (puste dworzysko Kleczenie i las Jaworek)¹⁴⁹. W 1431 r. arcybiskup Jan Rzeszowski otrzymał dla siebie i swoich następców dom we Lwowie¹⁵⁰. Ostatnim nadaniem królewskim była wieś Stawczany, nadana razem ze znajdującą się w niej karczmą w 1433 r.¹⁵¹ Arcybiskupstwo zostało także uposażone 200 grzywnami rocznego czynszu z żup drohobyckich (1424 r.)¹⁵².

¹⁴⁴ LC II nr 144 s. 219 n; CEV nr 18 s. 1048.

¹⁴⁵ AC II nr 280 s. 89 n.

¹⁴⁶ ZDOP nr 103 s. 185 (reg.).

¹⁴⁷ AGZ II nr 32 s. 52 n.

¹⁴⁸ Tamże nr 43 s. 71 n.

¹⁴⁹ Tamże nr 44 s. 73 n.

¹⁵⁰ Tamże nr 52 s. 86 n.

¹⁵¹ Tamże nr 57 s. 95 n; MRPS IV, 3 nr 673 s. 386 (reg.).

¹⁵² AGZ X nr 54 s. 4 (reg.); MRPS IV, 3 nr 575 s. 379 (reg.).

Również w 1424 r. król zezwolił na lokację miasta Dunajewa na prawie niemieckim oraz na odbywanie w nim dorocznych jarmarków¹⁵³. W 1430 r. prawo niemieckie zostało rozszerzone na wszystkie, zarówno posiadane, jak i nabyte w przyszłości, majątki arcybiskupstwa¹⁵⁴. Z dobrodziejstwa tego mogli jednak korzystać tylko katolicy jego poddani.

Drugi, wydany w 1430 r. przywilej rozciągał na metropolię lwowską wszystkie wolności, jakimi cieszyło się arcybiskupstwo gnieźnieńskie¹⁵⁵.

Ponadto w 1404 r. arcybiskupowi Jakubowi Strepie zezwolił król na wykopanie stawu rybnego i wybudowanie młyna wodnego na rzece Wielkiej Lipie¹⁵⁶.

2. Potwierdzenia

Dwa takie dokumenty wystawiła kancelaria królewska w 1430 i 1431 r. W pierwszym Jagiełło potwierdził na prośbę arcybiskupa Jana Rzeszowskiego dokument Władysława Opolczyka¹⁵⁷, a w drugim – zamianę wsi dokonaną pomiędzy wspomnianym metropolitą a Januszem z Potoczan¹⁵⁸.

3. Sądownictwo

W 1423 r. monarcha zlecił arcybiskupowi lwowskiemu rozpatrzenie sporu o zwierzchnictwo nad szpitalem Świętego Ducha we Lwowie pomiędzy radą miejską a jego przełożonym¹⁵⁹.

Rozstrzygnął też król w 1426 r. kontrowersję, jaka powstała pomiędzy arcybiskupem a mieszkańcami Rusi wokół sprawy dziesięcin. Na mocy decyzji królewskiej cała ludność, niezależnie od wyznania, miała płacić

¹⁵³ AGZ III nr 97 s. 186 n.

¹⁵⁴ AGZ II nr 51 s. 84 n.

¹⁵⁵ AGZ IV nr 79 s. 142 n; AGZ X nr 62 s. 4 (reg.); IAS nr 1605 s. 187 (reg.); MRPS IV, 3 nr 646 s. 384 (reg.).

¹⁵⁶ AGZ II nr 31 s. 51 n.

¹⁵⁷ MRPS IV, 3 nr 645 s. 384 (reg.).

¹⁵⁸ AGZ II nr 54 s. 89 n.

¹⁵⁹ AGZ III nr 96 s. 185 n.

daninę w wysokości 12 groszy od łana (zwolnione od opłaty były tylko grunty nie przynoszące dochodu)¹⁶⁰.

4. Inne dokumenty

W 1420 r. Władysław II uczynił metropolitę jednym z komisarzy ustanowionych dla określenia granic miasta Lwowa¹⁶¹.

Kiedy w 1423 r. arcybiskup Jan Rzeszowski udawał się do Rzymu, król wziął pod opiekę jego dobra i nakazał swoim urzędnikom ich ochronę¹⁶². Wystosował także wówczas list do papieża Marcina V, w którym prosił o zwolnienie tego arcybiskupa od udziału w soborze z powodu trudnej sytuacji w jego archidiecezji, m.in. w związku z szerzeniem się husytyzmu¹⁶³.

Na prośbę Rzeszowskiego w 1423 r. Jagiełło ogłosił artykuły mające zapewnić przewagę katolicyzmu nad prawosławiem na obszarach mieszanych pod względem wyznaniowym. Metropolita uzyskał prawo nawracania i karania schizmatyków, a katolikom zakazano chrzczyć dzieci w obrządku wschodnim. Ułatwiono też rozwody w przypadku małżeństw mieszanych wyznaniowo¹⁶⁴.

Nie widać śladów wpływu króla na poprawę sytuacji arcybiskupstwa w pierwszym okresie rządów Jagiełły. Dopiero w latach 1404-1405 arcybiskup Jakub Strepa uzyskał pierwsze nadania. Wyraźne wzmocnienie pozycji metropolii nastąpiło po przeniesieniu stolicy do Lwowa w 1412 r. i objęciu jej przez Jana Rzeszowskiego. Dokumenty pojawiają się począwszy od r. 1420. W ostatnim dziesięcioleciu swoich rządów Władysław II wystawił osiem dyplomów zawierających nadania na rzecz arcybiskupstwa. Na ich mocy uzyskało ono istotne rozszerzenie swojej bazy materialnej oraz pełny immunitet ekonomiczny i sądowy. Ponadto król wydał wówczas dla niego dwa potwierdzenia. Przepisy królewskie określiły obowiązki ludności w zakresie dziesięcin i stosunków wyznaniowych.

¹⁶⁰ Tamże nr 100 s. 191 n; AGZ X nr 60 s. 4 (reg.); MRPS IV, 3 nr 605 s. 381 (reg.).

¹⁶¹ AGZ IX nr 19 s. 25 n.

¹⁶² CE I nr 60 s. 59.

¹⁶³ Tamże nr 63 s. 62.

¹⁶⁴ CEV nr 1108 s. 607 n; MRPS IV, 3 nr 570 s. 379 (reg.).

W obydwu przypadkach katolicy zostali uprzywilejowani wobec prawosławnych. Autorytet arcybiskupstwa wzmacniało również powierzanie metropolii rozstrzygania sporów z dziedziny sądownictwa i administracji.

Biskupstwo chełmskie

1. Nadania

Dwa dokumenty królewskie określiły uposażenie biskupstwa.

W 1417 r. przekazano mu wsie Kumów, Pobołowice, Dobryniów i Zagacicze wraz z przynależnościami. Wymienione wsie zostały przeniesione na prawo niemieckie, przy czym wyjęcie spod sądownictwa świeckiego dotyczyło tylko poddanych katolickich biskupa¹⁶⁵.

Dokument z 1419 r. dodał na tych samych warunkach dwie kolejne wsie: Łyszcz i Siedliszcze¹⁶⁶.

2. Sądownictwo

W 1424 r. król potwierdził wyrok w sporze pomiędzy Janem, biskupem chełmskim, a Dobrogostem z Szamotuł, dziedzicem Czernięcina, i Pawłem, plebanem tej wsi, o dziesięciny z niej się należące. Rozstrzygnięcie było niekorzystne dla Jana, gdyż sporne należności zostały przyznane plebanowi¹⁶⁷.

Blizsze zainteresowanie królewskie ograniczyło się więc do pierwszych lat po odnowieniu diecezji w 1417 r. Po r. 1424, choć biskup chełmski Jan Biskupiec pozostawał jednym z najbliższych współpracowników Jagiełły¹⁶⁸, nie posiadamy żadnych dyplomów świadczących o wpływie króla na status prawny czy majątkowy tego biskupstwa. Treść nadań potwierdza,

¹⁶⁵ ZDM VI nr 1819 s. 431 n.

¹⁶⁶ ZDM VII nr 1881 s. 29 n.

¹⁶⁷ Tamże nr 1967 s. 158 n.

¹⁶⁸ Zob. D ł u g o s z IV s. 473.

że celem restauracji tego ośrodka kościelnego było wzmocnienie katolicyzmu na obszarach mieszanych wyznaniowo¹⁶⁹.

Biskupstwo przemyskie

1. Nadania

Władysław Jagiełło dokonał dwu darowizn na rzecz tego biskupstwa. W 1432 r. jako wotum za zwycięstwo nad Tatarami i schizmatykami przekazał pewne dary na rzecz katedry przemyskiej¹⁷⁰, a w 1434 r. nadał biskupom przemyskim miasto Jaśliska oraz wsie: Królikowa, Biskupice, Dalejów i Nowa Jasieńka¹⁷¹.

Oprócz tego uwolnił od opłaty podymnego i innych danin pięć wsi (Równie, Cergową, Brzozów, Domaradz i Radymno), stanowiących uposażenie katedry (1403 r.)¹⁷².

2. Potwierdzenia

W 1395 r. król potwierdził i nakazał realizować ugodę zawartą pomiędzy biskupem przemyskim Maciejem a mieszkańcami jego diecezji, dotyczącą wysokości dziesięcin. Ugoda ta była korzystna dla Kościoła. Na jej mocy podniesiono najniższe płatności (6 groszy od łanu zamiast dotychczasowych 4), a najwyższe (8 i 12 groszy) pozostawiono na dotychczasowym poziomie¹⁷³.

Rok później Jagiełło potwierdził przywilej wyjmujący pięć wspomnianych wyżej wsi należących do uposażenia katedry przemyskiej spod sądownictwa świeckiego¹⁷⁴.

¹⁶⁹ Zob. K r z y ż a n i a k o w a, O c h m a ń s k i, dz. cyt. s. 337.

¹⁷⁰ IAS nr 1846 s. 215.

¹⁷¹ AGZ VII nr 40 s. 78 n; AGZ VIII nr 61 a s. 267 n; MRPS IV, 3 nr 684 s. 387 (reg.).

¹⁷² AGZ VIII nr 32 s. 52 n; MRPS IV, 3 nr 432 s. 370 (reg.).

¹⁷³ AGZ VIII nr 24 s. 38 n; MRPS IV, 3 nr 374 s. 366 (reg.).

¹⁷⁴ AGZ VIII nr 25 s. 39 n.

3. Inne dokumenty

W jednym przypadku Jagiełło zwrócił się do papieża Marcina V o zatwierdzenie swego kandydata na biskupstwo (Janusz, 1420 r.)¹⁷⁵.

W 1421 r. król przesłał na ręce biskupa swoje rozporządzenie dotyczące ograniczenia liczby kanoników kapituły katedralnej¹⁷⁶.

W początkowym okresie rządów Władysława II dokonano się więc potwierdzenie i rozszerzenie przywilejów biskupstwa przemyskiego. Ponowne powiększenie jego stanu posiadania nastąpiło w ostatnich latach życia króla. Jagiełło wpłynął na wprowadzenie na stolicę biskupa Janusza i za jego pośrednictwem oddziaływał na sprawy organizacyjne diecezji.

Część II

Jan Radlica (1382-1392)

Uzyskał on od króla znaczne poszerzenie stanu posiadania biskupstwa krakowskiego. W 1391 r. Jagiełło nadał mu dwa miasta (Muszyna i Powroźniki) oraz dziesięć wsi¹⁷⁷. Trzy inne wsie (Brończyce – w 1388 r.¹⁷⁸, Świślino¹⁷⁹ i Biała Wielka¹⁸⁰ – w r. 1389) otrzymały prawo niemieckie.

Władysław II potwierdził także szereg transakcji dokonanych przez tego biskupa. Dotyczyły one nabycia na rzecz biskupstwa domu i placu w Krakowie (1386 r.)¹⁸¹ oraz wsi Sucha (1387 r.)¹⁸², Świślino (1389 r.)¹⁸³,

¹⁷⁵ LC II nr 30 s. 77 n; IAS nr 1128 s. 132 (reg.).

¹⁷⁶ CEV nr 972 s. 534; AGZ VIII nr 46 s. 71 n.

¹⁷⁷ KDKK II nr 379 s. 161 n.

¹⁷⁸ Tamże nr 348 s. 127 n.

¹⁷⁹ Tamże nr 354 s. 132 n.

¹⁸⁰ Tamże nr 357 s. 136 n.

¹⁸¹ Tamże nr 331 s. 109; KDM IV nr 970 s. 2 n.

¹⁸² Tamże nr 343 s. 121 n.

¹⁸³ Tamże nr 354 s. 132 n.

Chrapkowice¹⁸⁴ i Porąbka¹⁸⁵ (1390 r.), uzyskania drogą zamiany wsi Biała Wielka za Żychorzyn i Bieliny¹⁸⁶ oraz części wsi Żukowice – za młyn w Skotnikach¹⁸⁷ (1389 r.). Ponadto władca zatwierdził fundację kaplicy (1391 r.)¹⁸⁸ i ołtarza (1392 r.)¹⁸⁹ w katedrze wawelskiej. W 1391 r., nadając biskupstwu Muszynę, król zatwierdził dwa przywileje wystawione na rzecz jej mieszkańców przez Kazimierza Wielkiego¹⁹⁰.

Prezentował też biskupowi swego kapelana na prebendę kościoła św. Floriana w Krakowie (1391 r.)¹⁹¹.

Dwanaście dyplomów uzyskanych w ciągu siedmiu lat zdaje się potwierdzać dobre stosunki Jana Radlicy z królem. Biskup był jednym z tych członków episkopatu polskiego, którzy z przyczyn zarówno politycznych, jak kościelnych popierali unię z Litwą¹⁹². Uczestniczył w obrzędach chrztu, koronacji i zaślubin Władysława II¹⁹³. W 1389 r. przeciwstawił się antyjagiellońskim intrygom Władysława Opolczyka i próbie skłócenia Jagiełły z Jadwigą¹⁹⁴. Ceniony był także jako znakomity lekarz, z którego usług korzystał z pewnością również dwór królewski¹⁹⁵.

Jan Kropidło (1384-1421)

Dokumenty do niego się odnoszące pochodzą z lat, gdy po raz drugi zasiadał na biskupstwie wrocławskim.

Przed wszystkim Włocławek uzyskał wówczas wszystkie prawa, jakimi cieszyło się arcybiskupstwo gnieźnieńskie (1418 r.)¹⁹⁶.

¹⁸⁴ Tamże nr 370 s. 150 n.

¹⁸⁵ Tamże nr 369 s. 149 n.

¹⁸⁶ Tamże nr 357 s. 136 n.

¹⁸⁷ Tamże nr 362 s. 141 n.

¹⁸⁸ Tamże nr 378 s. 158 n.

¹⁸⁹ Tamże nr 387 s. 169 n.

¹⁹⁰ Tamże nr 380 s. 162 n.

¹⁹¹ KDM IV nr 1014 s. 35 n.

¹⁹² A. S t r z e l e c k a, *Jan z Radliczyc zwany Radlica*, [w:] PSB, t. 10, s. 470.

¹⁹³ D ł u g o s z III s. 460 n.

¹⁹⁴ S t r z e l e c k a, dz. cyt. s. 471.

¹⁹⁵ Ł ę t o w s k i, dz. cyt. s. 299 n.

¹⁹⁶ CDP II, 1 nr 362 s. 390 n, MRPS IV, 3 nr 531 s. 376 (reg.).

Król potwierdził też warunki umowy przekazującej Sędziwojowi z Szubina w dożywocie wieś biskupią Wanorze (1404 r.)¹⁹⁷.

Ponadto dwukrotnie w interesie biskupa Władysław II interweniował w poczynania swojej administracji, zakazując wyrębu drzewa na wyspie będącej własnością biskupstwa (1409 r.)¹⁹⁸ oraz pociągania poddanych biskupich do prac na rzecz zamków i posiadłości monarchy (1418 r.)¹⁹⁹.

Obok tych dokumentów Jana Kropidły dotyczy list Jagiełły do kapituły wrocławskiej, w którym prosi on ją o sprawdzenie, czy ugoda, jaką biskup zawarł z Zakonem Krzyżackim, jest korzystna dla strony polskiej (1418 r.)²⁰⁰.

Dokumenty te – poza ostatnim – są wyrazem pozytywnego stosunku króla do tego biskupa. Wydaje się, że po konfliktach z pierwszych lat panowania Władysława II, kiedy Kropidło spiskował przeciw niemu i wbrew woli monarchy usiłował objąć arcybiskupstwo gnieźnieńskie, doszło między nimi do zgody, której przejawem było królewskie zezwolenie na ponowne objęcie przez usuniętego biskupa diecezji wrocławskiej (1402 r.)²⁰¹. List do kapituły sugeruje jednak, że Kropidło nie zdołał uzyskać zaufania królewskiego i Jagiełło wolał kontrolować jego poczynania.

Andrzej, biskup wileński (1388-1398)

W okresie jego rządów diecezją Jagiełło przeprowadził wszystkie swoje nadania na rzecz biskupstwa wileńskiego. Zapewnił też biskupom, ich poddanym oraz dobrom ochronę administracji państwowej, a papieża prosił o akceptację swoich dokonań²⁰².

Jako osobiste wynagrodzenie za pracę duszpasterską Andrzej otrzymał w 1397 r. dożywotnio 200 grzywien ze skarbca Jagiełły i Witolda oraz 10 miar miodu z zamku wileńskiego²⁰³.

¹⁹⁷ CDP II, 1 nr 345 s. 365 n, KDW V nr 51 s. 53 n.

¹⁹⁸ CDP II, 1 nr 351 s. 372 n, MRPS IV, 3 nr 472 s. 373 (reg.).

¹⁹⁹ CE I nr 51 s. 45 n.

²⁰⁰ AC I nr 1521 s. 321 n; IAS nr 800 s. 96 (reg.).

²⁰¹ D ł u g o s z III s. 549.

²⁰² KDKDW nr 1, 2 (reg.), 3 (reg.), 5 (reg.), 6, 15, 17, 20, 24 (reg.) s. 1 n; IAS nr 47 s. 6 (reg.); MRPS I nr 33 s. 118 (reg.).

²⁰³ KDKDW nr 30 s. 51 n; CEV nr 153 s. 46 (reg.).

Tak hojne uposażenie biskupstwa z jednej strony było skutkiem królewskiej akcji chrystianizacyjnej na Litwie²⁰⁴, z drugiej – wydaje się stanowić świadectwo właściwej współpracy monarchy z pierwszym biskupem nowej diecezji.

Andrzej, wcześniej biskup Seretu w Mołdawii i sufragan gnieźnieński, polski franciszkanin, jako jedyny przedstawiciel episkopatu wziął udział w pierwszej wyprawie misyjnej króla na Litwę²⁰⁵. Jagiełło poza wspomnianymi wyżej nadaniami pochodzącymi z dyplomów uposażył go dochodami z bogatej parafii w Kłodawie²⁰⁶.

Z pewnością Andrzej był jednym z duchownych najbliższych związanych z królem i jego działalnością.

Jakub Strepa (1391-1409)

Otrzymał dwa dyplomy z nadaniami królewskimi na rzecz arcybiskupstwa halickiego. W pierwszym z nich, wydanym w 1404 r., Jagiełło zezwalał mu na założenie stawu rybnego i młyna wodnego²⁰⁷, w drugim, pochodzącym z r. 1405, darowywał puste dworzysko Zboratycze²⁰⁸.

Nadania te, wystawione mimo nierozstrzygniętego ostatecznie problemu przynależności państwowej ziem stanowiących terytorium archidiecezji, świadczą o pozytywnym nastawieniu króla do arcybiskupa i jego działalności²⁰⁹. Strepa uzyskał swoją godność dzięki poparciu dworu polskiego²¹⁰. Stał się właściwym organizatorem metropolii²¹¹. Starał się także blisko współpracować z królem i zabierał głos w najważniejszych sprawach państwa²¹².

²⁰⁴ D ł u g o s z III s. 465 n.

²⁰⁵ O c h m a ń s k i, *Biskupstwo wileńskie w Średniowieczu* s. 8.

²⁰⁶ D ł u g o s z III s. 468 n.

²⁰⁷ AGZ II nr 31 s. 51 n.

²⁰⁸ Tamże nr 32 s. 52 n.

²⁰⁹ S i l n i c k i, dz. cyt. s. 86.

²¹⁰ A b r a h a m, *Jakób Strepa* s. 9.

²¹¹ Tamże s. 29 n.

²¹² Tamże s. 56 n.

Maciej, biskup przemyski (1392-1420)

W 1403 r. uzyskał od króla zwolnienie z podymnego i innych danin wsi, stanowiących uposażenie katedry przemyskiej²¹³.

Jagiełło potwierdził poza tym ugodę, jaką biskup zawarł w sprawie dziesięcin z ludnością swojej diecezji (1395 r.)²¹⁴, i przywilej dotyczący immunitetu sądowego dóbr katedry (1396 r.)²¹⁵.

Maciej wywodził się z otoczenia królowej Jadwigi, której był kanclerzem także po objęciu biskupstwa. W 1404 r. rozstrzygnął na korzyść Jagiełły spór o miasto Tyczyn, do którego pretensje zgłaszała Jadwiga Pilecka. Po przeniesieniu Mikołaja Trąby na arcybiskupstwo gnieźnieńskie administrował również archidiecezją lwowską do czasu objęcia jej przez Jana Rzeszowskiego²¹⁶. W związku z tymi faktami pozytywny wydźwięk wspomnianych wyżej dyplomów królewskich sugeruje, że biskup ten cieszył się zaufaniem Władysława II.

Piotr Wysz (1392-1414)

Jako biskupowi krakowskiemu potwierdził mu król dokonane przez królową Jadwigę ustanowienie i uposażenie kolegium psalterzystów w katedrze krakowskiej (1393 r.)²¹⁷ oraz prezentował swego kandydata na plebana (1410 r.)²¹⁸.

W 1393 r. uczynił go też jednym ze swoich delegatów na rozmowy z Krzyżakami²¹⁹, a na sobór w Pizie udzielił mu pełnego upoważnienia do działań w sprawie schizmy w Kościele (1408 r.)²²⁰.

Natomiast żaden dokument nie dotyczy go jako biskupa poznańskiego.

Szczupłość tego materiału (cztery pisma przypadające na 21 lat zasiadania w episkopacie wobec 13 dotyczących Jana Radlicy, rozłożonych na siedem lat) powoduje, że okres rządów Wysza w diecezji krakowskiej

²¹³ AGZ VIII nr 32 s. 52 n; MRPS IV, 3 nr 432 s. 370 (reg.).

²¹⁴ AGZ VIII nr 24 s. 38 n; MRPS IV, 3 nr 374 s. 366 (reg.).

²¹⁵ AGZ VIII nr 25 s. 39 n.

²¹⁶ S t r z e l e c k a, *Maciej*, [w:] PSB, t. 19 s. 10 n.

²¹⁷ KDKK II nr 393 s. 176 n.

²¹⁸ KDW V nr 170 s. 178.

²¹⁹ CE I nr 21 s. 18.

²²⁰ Tamże nr 37 s. 30 n.

stanowi zasadniczy kontrast w stosunku do lat, gdy kierował nią poprzedni biskup. Nie otrzymał żadnego nadania (poprzedni – cztery), a jedyne potwierdzenie pochodzi z r. 1393 – pierwszego roku jego zasiadania na stolicy biskupiej (Radlica dostał aż dziesięć potwierdzeń).

Różnica ta nie znajduje dostatecznego uzasadnienia w literaturze. Niechętny królowi, a podnoszący cnoty biskupa Jan Długosz poza usunięciem Wysza w 1412 r. nie wskazuje na żadne nieporozumienia pomiędzy nimi, a wręcz przeciwnie – winę za kryzys zrzuca na Wojciecha Jastrzębca²²¹. Nie może być wystarczającym wyjaśnieniem niezgodna z wolą monarchy postawa biskupa na soborze w Pizie (1409 r.)²²². Na zgromadzenie to udawał się on przecież jako pełnomocny przedstawiciel króla polskiego, co świadczyłoby o trwającym do tego czasu zaufaniu Władysława II w stosunku do jego osoby. Nie widać jednak śladów tego w postaci królewskich nadań i większej liczby potwierdzeń.

Przyczyn tego stanu rzeczy można szukać w negatywnym stosunku biskupa do wojennego rozwiązania konfliktu z Krzyżakami²²³, w odebraniu przez niego władzy nad Akademią Krakowską kanclerzowi królewskiemu²²⁴, wreszcie w sporach ze szlachtą o dziesięciny²²⁵. Można też wysunąć hipotezę, że do osłabienia jego pozycji przyczyniła się śmierć Jadwigi, z której osobą był związany i której zawdzięczał wyniesienie na biskupstwo²²⁶.

Choroba, jaka dotknęła Wysza po powrocie z pielgrzymki do Ziemi Świętej (1409-1410), dała wygodny pretekst do zastąpienia go na tej najważniejszej politycznie stolicy biskupiej w kraju przez oddanego władcy kanclerza, Wojciecha Jastrzębca. Brak dyplomów dla Wysza w latach 1412-1414 sugeruje, że rzeczywiście było to odsunięcie, a nie zwykła zamiana, mająca na względzie dobro schorowanego biskupa²²⁷.

²²¹ D ł u g o s z IV s. 144 n.

²²² A b r a h a m, *Udział Polski w Soborze Pizańskim* s. 21 n.

²²³ K i j a k, *Piotr Wysz* s. 61 n.

²²⁴ S. T r a w k o w s k i, *Piotr z Radolina, zwany Wyszem*, [w:] PSB, t. 26 s. 424 n.

²²⁵ Tamże. Król z reguły popierał w tego typu konfliktach racje strony świeckiej, zob. K r z y ż a n i a k o w a, O c h m a ń s k i, dz. cyt. s. 333.

²²⁶ Od 1391 r. był jej kanclerzem, a po śmierci królowej – wykonawcą jej testamentu. T r a w k o w s k i, dz. cyt. s. 423 n.

²²⁷ Por. T r a w k o w s k i, dz. cyt. s. 425 n.

Mikołaj Kurowski (1395-1411)

Nie znamy żadnych dyplomów, które Mikołaj Kurowski otrzymałby w okresie kierowania diecezją poznańską.

Jako biskup włocławski dostał królewskie potwierdzenie nabycia wsi Odrowąż (1399 r.)²²⁸. W tym samym dokumencie król nadawał tej miejscowości prawo niemieckie i przywilej targowy.

Po przeniesieniu na stolicę gnieźnieńską biskup uzyskał dwa dyplomy dla swojej metropolii. W pierwszym z nich Jagiełło potwierdził dokonaną przez Kurowskiego zamianę wsi (1404 r.)²²⁹, w drugim zaświadczył, że poddani arcybiskupa są zwolnieni od połowy cła i nadał metropolitom przywilej swobodnego zakładania miast na prawie niemieckim (1406 r.)²³⁰.

Poza tym kancelaria Jagiełły wystawiła także dla niego dwa dokumenty o raczej pozytywnym charakterze. Dotyczyły one pożyczek udzielonych przez arcybiskupa²³¹. W pierwszym wypadku dłużnikiem był Piotr Kmita²³², w drugim – sam król²³³. Pisma poświadczały ich zobowiązanie się do zwrotu pieniędzy wierzycielowi.

Z pięciu dokumentów królewskich, które otrzymał Kurowski, tylko trzy odnosiły się do diecezji, którymi kierował.

Tak mała ich liczba nie stanowi z pewnością wystarczającej przesłanki, by uznać, że jego stosunki z królem były złe lub że pozostawał na uboczu życia politycznego ówczesnej Polski. Przeciwnie, fakt udzielania pożyczek królowi świadczy o tym, iż biskup pozostawał w bliskich stosunkach z dworem. Wypadnie raczej zgodzić się z tezą, że właśnie stała obecność przy władcy i zaufanie, jakim był darzony, spowodowały, że tak nieliczne są dokumenty do niego adresowane lub dotyczące jego osoby.

Mimo sterowanego przez króla szybkiego awansu w hierarchii duchownej (1393 r. – biskup poznański, 1399 r. – włocławski, 1402 r. – arcybiskup gnieźnieński) przez cały ten okres Kurowski bardziej był związany z dworem i kancelarią Władysława II niż z pracą duszpasterską. Kolejnymi diecezjami niewiele się interesował, pozostawiając zarząd nimi wyzna-

²²⁸ KDM IV nr 1051 s. 66 n.

²²⁹ KDW V nr 48 s. 45 n.

²³⁰ Tamże nr 88 s. 83 n.

²³¹ Prywatny charakter tych pożyczek sugeruje zawarte w dokumentach stwierdzenie, że w zastępstwie Mikołaja pieniądze mają być zwrócone jego braciom („fratres germani”).

²³² KDKK II nr 494 s. 311.

²³³ KDW V nr 172 s. 179 n.

czonemu zastępcy²³⁴. Stąd zapewne brak większej liczby przysporzeń królewskich na ich rzecz. Jako bliski współpracownik Jagiełły i pronotariusz kancelarii monarszej mógł z pewnością liczyć na uzyskanie w odpowiednim momencie potrzebnych potwierdzeń lub decyzji sądowych. Jeśli nie korzystał z tej możliwości, to raczej z powodu braku tego rodzaju konieczności.

Jakub z Korzkwi (1396-1425)

W r. 1417 uzyskał od Jagiełły prawo niemieckie dla miasta Kocka, stanowiącego własność biskupów płockich²³⁵.

Skromny ten udział w materiale dyplomatycznym pochodzącym z kancelarii królewskiej pozostaje w kontraście z istotną rolą, jaką biskup ten odgrywał w życiu kościelnym i politycznym tego okresu. Przez 29 lat kierował diecezją płocką, w 1398 r. papież mianował go jednym z „konserwatorów dóbr biskupstwa wileńskiego”. Choć początkowo zajął ostrożne stanowisko wobec wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim, to następnie stanął w obozie wojsk polskich pod Czerwińskiem, gdzie wygłosił patriotyczne kazanie w języku polskim. Po wojnie spełniał misje dyplomatyczne na rzecz Jagiełły. Sprzyjał też idei unii z Kościołem wschodnim. W jedyny konflikt z królem wszedł w 1421 r., kiedy próbował objąć biskupstwo włocławskie po śmierci Jana Kropidły. Poparcie, jakiego w tych staraniach udzielili Jakubowi Krzyżacy, spowodowało kontrakcję króla, który wysunął kandydaturę Jana Pelli²³⁶. Trudno jest wskazać przyczyny powściągliwości Jagiełły w stosunku do tego biskupa w latach wcześniejszych.

²³⁴ J. K r z y ż a n i a k o w a, *Kurowski Mikołaj*, [w:] PSB, t. 16 s. 261 n; S i l - n i c k i, dz. cyt. s. 88.

²³⁵ KDKM nr 144 s. 160 n; ZDM VI nr 1813 s. 422 n.

²³⁶ A. Ś w i e ż a w s k i, *Jakub z Korzkwi*, [w:] PSB, t. 10 s. 357 n.

Wojciech Jastrzębiec (1399-1436)

Jako biskupowi poznańskiemu król nadał mu w 1403 r. brzeg bagna Prusy²³⁷ oraz potwierdził przywileje biskupiego miasta Dolska, zezwalając jednocześnie na odbywanie tam targów²³⁸.

Kierując diecezją krakowską, biskup uzyskał od Jagiełły przywileje lokacyjne dla trzech miast (Iłża i Bodzętyn w 1413 r., Jastrząb w 1422 r.) i dwóch wsi (Krzyszkowice i Przyczniów w 1419 r.), a także uposażenie jednego z ołtarzy katedralnych (1421 r.)²³⁹ oraz prawo wykopania stawu rybnego (1418 r.)²⁴⁰. Poza tym król zaświadczył, że biskup jest zwolniony od nadzwyczajnej pomocy zbrojnej na rzecz państwa (1414 r.)²⁴¹, oraz potwierdził korzystny dla biskupstwa wyrok sądowy (1414)²⁴² i darowiznę domu na rzecz katedry (1423 r.)²⁴³.

W okresie rządów biskupich Jastrzębca Władysław II wystąpił z dwiema inicjatywami dotyczącymi spraw organizacyjnych diecezji. Zwrócił się do papieża z prośbą o ustanowienie kaznodziei i lektora w katedrze wawelskiej, co miało zapewne dodać splendoru tej świątyni (1420 r.)²⁴⁴. Urzędy te miały być uposażone kosztem jednej z kolonii katedralnych. Był to więc zamiar korzystny dla biskupa. Odmienne natomiast trzeba ocenić inny list królewski do Stolicy Apostolskiej, w którym monarcha popiera zamiar odłączenia krakowskiej prepozytury św. Michała i przekazania jej biskupstwu wrocławskiemu (1423 r.)²⁴⁵. Jako biskupowi krakowskiemu prezentował mu król w nieznanym bliżej czasie swego notariusza Zbigniewa na wakujące stanowisko kościelne²⁴⁶.

Będąc metropolitą gnieźnieńskim, otrzymał Jastrzębiec od Jagiełły w dwóch ratach 40 łanów lasu (1424 r.)²⁴⁷ i precjoza dla katedry (1425 r.)²⁴⁸,

²³⁷ KDW V nr 30 s. 30 n.

²³⁸ KDW VII nr 460 s. 113 n; KDW V nr 28 s. 28 (reg.); MRPS IV, 3 nr 426 s. 369 n. (reg.).

²³⁹ ZDM VI nr 1774 s. 360 n; MRPS IV, 3 nr 496 s. 374 (reg.).

²⁴⁰ KDKK II nr 544 s. 380 n; MRPS IV, 3 nr 495 s. 374 (reg.).

²⁴¹ ZDM VII nr 1926 s. 99 n.

²⁴² KDKK II nr 591 s. 454 n.

²⁴³ Tamże nr 602 s. 472 n.

²⁴⁴ LC II nr 84 s. 148 n.

²⁴⁵ Tamże nr 144 s. 219 n; CEV nr 18 s. 1048.

²⁴⁶ LC II nr 94 s. 163 n.

²⁴⁷ KDW VIII nr 994; KDW V nr 388 s. 377 (reg.); KDW V nr 402 s. 439 n.

²⁴⁸ KDW V nr 420 s. 408.

a także zwolnienie poddanych z opłat targowych (1424 r.)²⁴⁹ oraz prawo pobierania kar sądowych (1426 r.)²⁵⁰. Wystawione przez kancelarię królewską w tym czasie potwierdzenia dotyczyły dokonanej przez arcybiskupa zamiany wsi²⁵¹, a także przywilejów, m.in. zwalniających poddanych metropolity od opłat celnych i targowych (1429 r.)²⁵², oraz przysługującego mu prawa zastępstwa procesowego (1426 r.)²⁵³. Zatwierdził też król wyrok w sporze arcybiskupa z pewnym szlachcicem (1427 r.)²⁵⁴ i uczynił go jednym z arbitrów w sprawie między mieszczanami ze Stawiszyna (1431 r.)²⁵⁵. Ponadto informował go Jagiełło o nadaniu kanonii gnieźnieńskiej Aleksandrowi, księciu mazowieckiemu i swemu siostrzeńcowi (1423 r.)²⁵⁶, oraz prosił o zgodę na przekazanie przez Mikołaja *Divida* parafii w Kcynii swemu bratu Piotrowi²⁵⁷.

Istnieje również grupa dokumentów wskazujących na miejsce Jastrzębca w Jagiełłowej monarchii. Król bezpośrednio po bitwie grunwaldzkiej (16 VII 1410 r.) skierował do niego list donoszący o tym zwycięstwie²⁵⁸.

W trzech pismach z 1423 r. Władysław II dziękował papieżowi i kardynałom za przeniesienie biskupa na stolicę gnieźnieńską²⁵⁹. W tym samym roku prosił o zwolnienie prymasa z udziału w soborze sienneńskim, motywując to nieodzownością jego udziału w sprawach państwa²⁶⁰. Z tejże przyczyny trzykrotnie zawieszał jego terminy sądowe (1427–1428)²⁶¹. Szukał też u niego pośrednictwa w celu skłonienia arcybiskupiego bratanka do zaniechania niezgodnych z wolą króla działań zmierzających do obsady biskupstwa poznańskiego (1427 r.)²⁶². Wspomniany krewniak arcybiskupa, noszący to samo imię prepozyt poznański, był wówczas kontrkandydatem

²⁴⁹ Tamże nr 396 s. 386 n; MRPS III nr 98 s. 196 (reg.).

²⁵⁰ KDW IX nr 1107 s. 53 n.

²⁵¹ KDW V nr 392 s. 379 n.

²⁵² KDW IX nr 1201 s. 180 n; MRPS II nr 43 s. 103 (reg.); MRPS III nr 104 s. 196 (reg.); MRPS IV, 3 nr 632 s. 383.

²⁵³ KDW V nr 452 s. 440 n; MRPS IV, 3 nr 609 s. 382 (reg.).

²⁵⁴ MRPS IV, 3 nr 613 s. 382 (reg.).

²⁵⁵ KDW IX nr 1264 s. 268 n.

²⁵⁶ CEV nr 1091 s. 594.

²⁵⁷ LC II nr 98 s. 168 n; KDW IX nr 1145 s. 114 n.

²⁵⁸ KDW V nr 163 s. 170 n; IAS nr 547 s. 67 (reg.).

²⁵⁹ CEV nr 1089, 1103, 1104, 1105 s. 592 n.

²⁶⁰ CE I nr 61 s. 60 n.

²⁶¹ KDW IX nr 1134, 1168, 1183 s. 95 n.

²⁶² CEV nr 1282 s. 768 n.

starającego się o godność biskupią Stanisława Ciołka, oficjalnie popieranego przez dwór królewski²⁶³.

Zasiadając kolejno na trzech stolicach biskupich i kończąc karierę na godności prymasa Królestwa Polskiego, otrzymał łącznie 26 dokumentów królewskich. Poza tym dotyczyło go także 10 innych pism, nie adresowanych do niego bezpośrednio.

Świadczą one ma ogół o pozytywnym stosunku Władysława II do jego osoby i o istotnej roli, jaką odgrywał w państwie. Uzyskał 13 nadań i pięć potwierdzeń na rzecz swoich biskupstw. Znane nam decyzje króla w sprawach sądowniczych miały charakter dla niego korzystny. Był jedynym biskupem, do którego Jagiełło wysłał list z pól Grunwaldu. W 1414 r. dobrowolnie pomagał władcy w wojnie z Krzyżakami, za co ten uroczyście wyraził mu swoją wdzięczność. Niekorzystna dla biskupstwa krakowskiego akcja królewska w sprawie prepozytury św. Michała miała miejsce w okresie, gdy finalizowane już było jego przeniesienie do Gniezna.

Decyzja o przeniesieniu, zgodnie z przekazem Długosza, uważana jest zazwyczaj za wyraz utraty królewskiego zaufania i odsunięcia od spraw państwa (jako prymas nie mógł być jednocześnie kanclerzem i musiał złożyć ten urząd)²⁶⁴. W świetle zebranego powyżej materiału trudno zgodzić się z tą opinią. Jako arcybiskup gnieźnieński ani nie został wyłączony z udziału w życiu politycznym, ani pozbawiony dowodów uznania w postaci utrwalonych w dyplomach korzystnych dla niego aktów królewskich. Wypadnie raczej przychylić się do opinii, że translacja była elementem realizacji politycznych planów Jagiełły, których Jastrzębiec zawsze był posłusznym wykonawcą²⁶⁵.

Mikołaj Trąba (1410-1422)

Nie znamy żadnych dyplomów odnoszących się do niego jako arcybiskupa halickiego. Wszystkie dotyczą okresu, kiedy zasiadał na stolicy gnieźnieńskiej.

²⁶³ K o w a l s k a, dz. cyt. s. 64.

²⁶⁴ D ł u g o s z IV s. 310 n; K o l a n k o w s k i, dz. cyt. s. 56; J. S u ł k o w - s k a - K u r a s i o w a, *Oleśnicki Zbigniew*, [w:] PSB, t. 23 s. 777.

²⁶⁵ M a l e c z y Ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 12 n.

Otrzymał wówczas zgodę na wzniesienie grobli (1418 r.)²⁶⁶ oraz przywileje targowe dla wsi Grocholice²⁶⁷ i Turek²⁶⁸, wraz z prawem niemieckim dla pierwszej z nich (1420 r.)²⁶⁹. Uzyskał też królewskie oświadczenie o zwolnieniu arcybiskupstwa z obowiązku udzielania nadzwyczajnej pomocy zbrojnej państwu (1414 r.)²⁷⁰ i potwierdzenia nabycia zamku Wenecja i wsi Mościszewo (1420 r.)²⁷¹.

Do rozstrzygnięcia sądu arcybiskupiego odesłał władca spór pomiędzy kmieciami, poddanymi arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, a pewnym szlachcicem (1420 r.)²⁷².

Król angażował się również w kościelną i państwową działalność Trąby. Zwrócił się do kapituły gnieźnieńskiej o dofinansowanie jego wyjazdu na sobór do Konstancji (1414 r.)²⁷³, pozytywnie wypowiadał się o jego krokach tamże podejmowanych – zarówno w trakcie obrad tego zgromadzenia (w 1414 r. zaakceptował dokonany przez Trąbę wybór rzecznika interesów polskich wobec Stolicy Apostolskiej)²⁷⁴, jak i po powrocie delegacji polskiej do kraju (w 1419 r. uroczyście uniewinnił arcybiskupa od zarzutów stawianych mu w związku z jego poczynaniami na soborze)²⁷⁵, kontrolował prowadzone przez Trąbę w 1421 r. rokowania z Krzyżakami²⁷⁶, prosił też papieża Marcina V o udzielenie prymasowi szczególnych pełnomocnictw do działań wobec husytyzmu²⁷⁷.

W 1422 r. zwrócił się Jagiełło do prymasa o udział w realizacji królewskiego zamiaru erygowania w Środzie kolegiaty²⁷⁸ i prezentował mu kandydata na plebana²⁷⁹.

²⁶⁶ KDW V nr 279 s. 367 n; MRPS I nr 46 s. 120 (reg.).

²⁶⁷ Tamże nr 316 s. 297 n.

²⁶⁸ Tamże nr 319 s. 295 n.

²⁶⁹ Tamże nr 316 s. 297 n.

²⁷⁰ KDKK II nr 555 s. 394 n; KDW V nr 239 s. 234.

²⁷¹ KDW V nr 323 s. 305 n.

²⁷² KDW VIII nr 901 s. 175.

²⁷³ AC I nr 1521 s. 321 n; IAS nr 800 s. 96 (reg.).

²⁷⁴ CEV nr 576 s. 282.

²⁷⁵ IAS nr 1034 s. 121 (reg.).

²⁷⁶ Tamże nr 1154 s. 134 (reg.).

²⁷⁷ LC I nr 72 s. 131; IAS nr 1190 s. 139 (reg.).

²⁷⁸ KDW VIII nr 939 s. 222 n; KDW V nr 346 s. 324 (reg.).

²⁷⁹ KDW VIII nr 946 s. 231 n; KDW V nr 363 s. 342 (reg.).

Przekaz zawarty w dyplomach królewskich zdaje się potwierdzać opinię, że przez cały okres swojej kariery publicznej Trąba był jednym z najbliższych współpracowników Władysława II²⁸⁰.

W nagrodę za wierną służbę otrzymał w 1410 r. dzięki protekcji króla arcybiskupstwo halickie, jednak w związku z ciągłym zaangażowaniem w sprawy państwowe nie zajął się z większą uwagą stanem swojej archidiecezji. W krótkim okresie do przeniesienia się do Gniezna (1412 r.) tylko raz pojawił się na jej terenie²⁸¹.

Na soborze w Konstancji stał na czele delegacji polskiej, realizując wytyczne królewskie²⁸², a po powrocie do kraju w 1417 r. w dalszym ciągu zajmował się głównie działalnością państwową, wykazując jednocześnie energię w pracy duszpasterskiej jako prymas i arcybiskup²⁸³.

Był przeciwnikiem zbliżenia z husytami²⁸⁴. List króla do papieża, w którym to piśmie zawarta jest prośba o udzielenie prymasowi władzy rozgrzeszania nawróconych heretyków, może świadczyć o tym, że Jagiełło dążył do tego, by skłonić metropolitę do poparcia królewskich dążeń do porozumienia z powstańcami czeskimi.

Otrzymał łącznie dziesięć dokumentów. Sprawy z nim związane poruszają także trzy inne pisma. Żadne z nich nie ma w odniesieniu do Mikołaja Trąby negatywnego wydźwięku.

Jan Rzeszowski (1412-1436)

Archidiecezja lwowska w czasie rządów tego arcybiskupa otrzymała cztery wsie z przyległościami (Radoszyn, Zdutyń²⁸⁵ i Detatyn²⁸⁶ w 1424 r., Stawczany w r. 1433²⁸⁷), dom we Lwowie (1431 r.)²⁸⁸ i 200 grzywien rocznego czynszu (1424 r.)²⁸⁹. W 1424 r. arcybiskupie miasto Dunajew

²⁸⁰ Zob. S. M. K u c z y ń s k i, *Mikołaj Trąba*, [w:] PSB, t. 21 s. 97 n.

²⁸¹ S i l n i c k i, dz. cyt. s. 83 n; A b r a h a m, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie* s. 36.

²⁸² S i l n i c k i, dz. cyt. s. 136 n.

²⁸³ K u c z y ń s k i, *Mikołaj Trąba* s. 97 n.

²⁸⁴ S i l n i c k i, dz. cyt., s. 189. Por. B a r t n i k, dz. cyt. s. 76 n.

²⁸⁵ AGZ II nr 43 s. 71 n.

²⁸⁶ Tamże nr 44 s. 73 n.

²⁸⁷ Tamże nr 57 s. 95 n; MRPS IV, 3 nr 673 s. 386 (reg.).

²⁸⁸ AGZ II nr 52 s. 86 n.

²⁸⁹ AGZ X nr 54 s. 4 (reg.); MRPS IV, 3 nr 575 s. 379 (reg.).

otrzymało prawo niemieckie i przywilej targowy²⁹⁰, a w 1430 r. dobra arcybiskupstwa uzyskały pełny immunitet sądowy i ekonomiczny²⁹¹. Dodatkowo katolicyzm został postawiony w uprzywilejowanej pozycji wobec prawosławia, a metropolita otrzymał władzę egzekwowania przepisów sankcjonujących ten stan rzeczy (1423 r.)²⁹².

Jagiełło potwierdził też przywilej nadany arcybiskupstwu przez Władysława Opolczyka (1430 r.) i dokonaną przez Rzeszowskiego zamianę wsi (1431 r.)²⁹³.

W 1426 r. korzystnie dla Kościoła rozstrzygnął władca spór metropolity z ludnością archidiecezji o dziesięciny należne arcybiskupowi (tzw. biskupszczyznę)²⁹⁴. W 1420 i 1423 r. dwukrotnie arcybiskup został uczyniony przez monarchę arbitrem w sprawach wynikłych na obszarze jego archidiecezji (jedna z nich miała charakter administracyjny²⁹⁵, druga – sądowy²⁹⁶).

Kiedy w 1423 r. Rzeszowski udawał się do Rzymu, król wziął w opiekę jego dobra²⁹⁷, a papieża Marcina V prosił o zwolnienie go z obowiązku udziału w soborze²⁹⁸.

Arcybiskupstwo lwowskie stało się pod kierownictwem Rzeszowskiego narzędziem prowadzonej przez Jagiełłę polityki integracji ziem wschodnich państwa z Koroną na bazie organizacji Kościoła katolickiego²⁹⁹. Sam metropolita brał istotny udział w poczynaniach królewskich. W 1417 r. zorganizował biskupstwo miednickie³⁰⁰ oraz wbrew zdaniu doradców Jagiełły udzielił władcy ślubu z Elżbietą Gronowską i koronował ją na

²⁹⁰ AGZ III nr 97 s. 186 n.

²⁹¹ AGZ II nr 51 s. 84 n; AGZ IV nr 79 s. 142 n; AGZ X nr 62 s. 4 (reg.).

²⁹² CEV nr 1108 s. 607 n; MRPS IV, 3 nr 570 s. 379 (reg.).

²⁹³ MRPS IV, 3 nr 645 s. 384 (reg.); AGZ II nr 54 s. 89 n.

²⁹⁴ AGZ III nr 100 s. 191 n; AGZ X nr 60 s. 4 (reg.); MRPS IV, 3 nr 605 s. 381 (reg.).

²⁹⁵ AGZ IX nr 19 s. 25 n.

²⁹⁶ AGZ III nr 96 s. 185 n.

²⁹⁷ CE I nr 60 s. 59.

²⁹⁸ Tamże nr 63 s. 62.

²⁹⁹ T r a j d o s, *Kościół katolicki* s. 27.

³⁰⁰ D ł u g o s z IV s. 215.

królową³⁰¹. W 1424 r. uczestniczył w koronacji Zofii Holszańskiej³⁰². Na Rusi organizował poparcie dla królewskich planów dynastycznych³⁰³.

Szesnaście dokumentów Jagiełły dotyczących jego osoby stanowi potwierdzenie tej współpracy. Nie ma wśród nich decyzji niekorzystnych dla arcybiskupa. Wyraźna jest natomiast dbałość o powiększenie i zachowanie jego majątku i praw oraz wzmocnienie autorytetu u ludności archidiecezji.

Maciej z Wilna (1417-1453)

Uzyskał od króla generalne potwierdzenie stanu majątkowego i praw biskupstwa wileńskiego, z wyszczególnieniem niektórych nadań Witolda na jego rzecz³⁰⁴. Dyplom ten został wydany 21 października 1430 r., a 30 października wielki książę zmarł.

Dokument ten wydaje się świadectwem zbliżenia, jakie nastąpiło między Jagiełłą a Maciejem w tym okresie, chociaż również i wcześniej biskup zachowywał lojalność wobec dynastii Jagiellonów. Dawał Władysławowi II ślub z Zofią Holszańską oraz pośredniczył między królem a Witoldem w rokowaniach o koronację tego ostatniego. Był jednocześnie rzecznikiem litewskiej racji stanu i zwolennikiem autonomii Wielkiego Księstwa³⁰⁵. W tej sytuacji jego życzliwość mogła mieć istotne znaczenie w realizacji dynastycznych planów Jagiełły, które zakładały utrzymanie dziedzicznej władzy na Litwie jako atutu w walce o tron polski dla synów królewskich³⁰⁶.

Jan Biskupiec (1417-1452)

W latach 1417 i 1419, odnawiając diecezję chełmską, uzyskał od króla jako uposażenie biskupów sześć wsi, które równocześnie zostały przeniesione na prawo niemieckie³⁰⁷.

³⁰¹ Tamże s. 203 n.

³⁰² Tamże s. 320.

³⁰³ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 67.

³⁰⁴ KDKDW nr 110 s. 136 n; IAS nr 1625 s. 189 (reg.); MRPS I nr 55 s. 120 (reg.).

³⁰⁵ K u c z y ń s k i, *Maciej* s. 10 n.

³⁰⁶ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 70 n.

³⁰⁷ ZDM VI nr 1819 s. 431 n; ZDM VII nr 1881 s. 29 n.

W 1424 r. Jagiełło potwierdził niekorzystny dla Jana wyrok w jego sporze o dziesięciny z dziedzicem i plebanem jednej z wsi na terenie diecezji chełmskiej³⁰⁸.

Biskupiec – spowiednik i doradca Władysława II – stał się wykonawcą królewskiej polityki kościelnej, zmierzającej do stworzenia silnego ośrodka katolicyzmu na mieszanych wyznaniowo obszarach ziemi chełmskiej i lubelskiej³⁰⁹. Zamierzenie powiodło się tylko częściowo wskutek sprzeciwu biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego, jednak powierzenie tych planów Biskupcowi było świadectwem roli odgrywanej przez tego duchownego na dworze królewskim i zaufania, jakim cieszył się on u władcy³¹⁰.

Wydanie przez kancelarię króla potwierdzenia niekorzystnego dla biskupa wyroku nie było znakiem zerwania między nimi, gdyż dopiero w styczniu 1425 r. Oleśnicki zmusił Jagiełłę do rezygnacji z planów podziału diecezji krakowskiej³¹¹, a w kolejnych latach Biskupiec nadal uczestniczył w realizacji monarszych zamierzeń³¹².

Andrzej Łaskarz (1418-1426)

Otrzymał dwa przywileje królewskie dla biskupstwa poznańskiego. Zezwalały one na lokację miasta Łaskarzew na prawie niemieckim (1418 r.)³¹³ i odbywanie jarmarków w mieście Śródka (1425 r.)³¹⁴.

Biskupie miasta Słupca i Buk uzyskały w 1425 r. potwierdzenie swoich przywilejów³¹⁵.

W 1424 r. król zatwierdził wyrok w sporze biskupa i jego kapituły ze społecznością miasta Poznania. Rozstrzygnięcie to wprawdzie nakazywało

³⁰⁸ ZDM VII nr 1967 s. 158 n.

³⁰⁹ D ł u g o s z IV s. 330 n.

³¹⁰ O pozycji Biskupca na dworze Jagiełły zob. A. M o r a c z e w s k i, *Biskupiec Jan*, [w:] PSB; t. 2 s. 110 n.

³¹¹ Zob. J. F i j a ł e k, *Dwaj dominikanie krakowscy Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. W pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie 1424 r.*, Lwów 1925 (odb. z *Księgi pamiątkowej ku czci Oswalda Balzera*) s. 27 n.

³¹² Zob. D ł u g o s z IV s. 473.

³¹³ KDW V nr 272 s. 272 n.; ZDM VII nr 1873 s. 14 n.

³¹⁴ KDW VIII nr 1032 s. 349 n.; KDW V nr 412 s. 401 (reg.).

³¹⁵ KDW VIII nr 1016 s. 332 n.; KDW VIII nr 1034 s. 353 n.; MRPS IV, 3 nr 596 s. 381.

stronie kościelnej zbudowanie mostu na rzece Cybinie, ale jednocześnie uprawniało do pobierania opłat za przejazd³¹⁶.

Ponadto w 1422 r. Jagiełło zwrócił się do Łaskarza o zrealizowanie zamierzonej przez monarchę erekcji kolegiaty w Środzie na terenie diecezji poznańskiej³¹⁷.

Chociaż biskup ten nie należał do grona najbliższych doradców króla, to począwszy od 1411 r., kiedy pojawił się w otoczeniu Jagiełły, stale pełnił różnego rodzaju misje w imieniu władcy. Dzięki niemu też otrzymał biskupstwo poznańskie³¹⁸.

W sześciu wyżej zebranych pismach nie ma żadnych śladów konfliktów duchownego z królem. Dwa nadania, dwa potwierdzenia i akceptacja polubownego rozstrzygnięcia sądowego świadczą raczej o dobrych stosunkach między biskupem a Władysławem II.

Janusz z Lubinia (1420-1435)

Uzyskał godność biskupa przemyskiego, co sugeruje fakt, że w 1420 r. Jagiełło osobiście zwrócił się do papieża Marcina V o zatwierdzenie wyboru dokonanego przez kapitułę³¹⁹.

Za pośrednictwem biskupa władca wpływał na sprawy wewnętrzne diecezji. Przejawem tego było rozporządzenie dotyczące kapituły przemyskiej, przesłane właśnie na ręce Janusza³²⁰.

Katedra biskupia otrzymała w 1432 r. pewne dary jako wotum Jagiełły za zwycięstwo nad Tatarami i schizmatykami³²¹, a w 1434 r. król dodał do uposażenia biskupów przemyskich miasto Jaśliska i cztery wsie³²².

Poza tymi czterema dokumentami nie dysponujemy żadnymi bliższymi informacjami o stosunkach Władysława II z Januszem. Wydaje się jednak, że w kontekście przekazu zebranych wyżej pism możemy uznać tego bisku-

³¹⁶ KDW V nr 393 s. 380 n; MRPS IV, 3 nr 581 s. 379 n.

³¹⁷ KDW VIII nr 939 s. 222 n; KDW V nr 346 s. 324 (reg.).

³¹⁸ K. P i o t r o w i c z, *Andrzej Łaskarz*, [w:] PSB, t. 1 s. 104 n.

³¹⁹ LC II nr 30 s. 77 n; IAS nr 1128 s. 132 (reg.).

³²⁰ CEV nr 572 s. 534; AGZ VIII nr 46 s. 71 n.

³²¹ IAS nr 1846 s. 215.

³²² AGZ VII nr 40 s. 78 n; AGZ VIII nr 61 a s. 267 n; MRPS IV, 3 nr 684 s. 387 (reg.).

pa za jednego z wprowadzonych do episkopatu współpracowników królewskich, realizujących w swojej działalności wytyczne monarchy.

Jan Pella (1421-1428)

W 1421 r. po śmierci Jana Kropidły król polecił Jana Pellę kapitule wrocławskiej jako najbardziej stosownego kandydata na biskupstwo³²³.

Jako biskupowi wrocławskiemu nadał mu w 1424 r. obszar ziemi w pobliżu miasta Solec³²⁴.

W liście do papieża Marcina V Jagiełło poparł pomysł wyjęcia krakowskiej prepozytury św. Michała spod władzy biskupów krakowskich i podporządkowania jej biskupom wrocławskim (1423 r.)³²⁵.

Dwukrotnie – w 1424 i 1427 r. – czynił go swoim komisarzem przy wyznaczaniu granicy, pierwszy raz z Zakonem Krzyżackim, drugi – z krajami pozostającymi we władaniu Zygmunta Luksemburskiego³²⁶.

Negatywnie na stosunki z monarchą wpływały przedsięwzięte wbrew woli Jagiełły starania biskupiego bratanka o prepozyturę gnieźnieńską. Być może Pella popierał starania kuzyna, gdyż otrzymał dwa listy, w których król oświadczał, że wspomniana osoba nie otrzyma tego urzędu³²⁷. Z wyjątkiem tych pism dyplomy królewskie potwierdzają wniosek o bliskich związkach biskupa Pelli z Jagiełłą³²⁸.

Mikołaj Dzierżgowicz (1423-1432)

W 1428 r. król przyłączył się do jego prośby skierowanej do papieża Marcina V, aby z powodu ubogiego uposażenia biskupstwa mógł zachować beneficja, które posiadał jako kanonik wileński³²⁹.

W drugim liście, wysłanym równolegle, Jagiełło i wielki książę Witold zwrócili się do papieża, aby zechciał na ręce tegoż biskupa udzielić

³²³ CE I nr 54 s. 52 n.

³²⁴ CDP II, 1 nr 365 s. 401 n; 91 KDM IV nr 1051 s. 66 n.

³²⁵ LC II nr 144 s. 219 n; CEV nr 18 s. 1048.

³²⁶ CEV nr 1168 s. 679.

³²⁷ Tamże nr 1168 s. 679 i 1276 s. 764 n.

³²⁸ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 20.

³²⁹ KDKDW nr 103 s. 128 n.

dyspensy dla ich poddanych, którzy przed nawróceniem na katolicyzm weszli w związki małżeńskie w wypadkach zakazanych przez Kościół³³⁰.

Mikołaj był jedynym z biskupów miednickich, w którego sprawie król pisał do Rzymu. Świadczyć to może o bliższych relacjach między nimi.

Zbigniew Oleśnicki (1423-1455)

W okresie, kiedy był biskupem krakowskim, król uposażył jeden z ołtarzy katedry na Wawelu³³¹ i darował biskupstwu odcinek brzegu rzeki Wisły (1427 r.)³³². Ponadto Oleśnicki w 1426 r. uzyskał od władcy osobisty przywilej występowania przed sądami za pośrednictwem zastępców³³³.

Potwierdził też Jagiełło fundację trzech kaplic katedralnych, dokonaną przez swą małżonkę królową Zofię Holszańską (1431 i 1433 r.)³³⁴, oraz przywileje nadane biskupstwu przez Kazimierza Wielkiego i papieży (1427 i 1433 r.)³³⁵. W 1423 r. prosił król Stolicę Apostolską o zatwierdzenie wyboru Oleśnickiego na biskupstwo³³⁶ i dziękował Marcinowi V oraz kardynałom³³⁷ za pomyślne załatwienie tej sprawy. Nieodzownością udziału biskupa w sprawach państwowych motywował władca inną swoją prośbę skierowaną w tym samym roku do papieża – o zwolnienie go z obowiązku udziału w soborze sienneńskim³³⁸.

W 1424 r. Jagiełło uczynił Oleśnickiego jednym ze swoich delegatów do prowadzenia rozmów z Zygmuntem Luksemburskim³³⁹.

Ogółem biskup ten otrzymał dziewięć pism królewskich. Ponadto dotyczy go pięć innych dokumentów. Nie ma wśród nich decyzji dla niego niekorzystnych.

³³⁰ Tamże nr 104 s. 129 n.

³³¹ ZDM VII nr 1966 s. 156 n.

³³² KDM IV nr 1244 s. 234 n.

³³³ ZDM VII nr 2001 s. 213 n.

³³⁴ KDM VII nr 2067 s. 314 n i nr 2137 s. 398 n.

³³⁵ KDM IV nr 1248 s. 238 n; KDM VII nr 2067 s. 314 n; VL I s. 95-114; IAS nr 1963 s. 228 (reg.).

³³⁶ CEV nr 1089 s. 592 n.

³³⁷ Tamże nr 1103, 1104, 1105 s. 604 n.

³³⁸ CE nr 61 s. 60 n.

³³⁹ IAS nr 1408 s. 164 (reg.).

Oleśnicki był – wbrew przekazowi Długosza – ostoją stronnictwa pro-luksemburskiego w Polsce³⁴⁰. Wprowadzenie Oleśnickiego w 1423 r. na stolicę biskupią w Krakowie miało związek z załamaniem się prób porozumienia pomiędzy dworem jagiellońskim a Stolicą Apostolską, przedsięwziętych w latach 1420-1422 i skierowanych właśnie przeciw Zygmuntowi, królowi Czech, Węgier oraz Niemiec, późniejszemu cesarzowi³⁴¹. Wpłynęła na tę promocję raczej sytuacja geopolityczna, naciski rady koronnej i zbliżonej w tym czasie do partii luksemburskiej królowej Zofii, a nie własne zamierzenia Jagiełły³⁴². Oleśnicki – długoletni sekretarz i dyplomata królewski – był architektem polityki współpracy z obozem koncyliarno-luksemburskim, trwającej od r. 1412, a gwałtownie zakończonej w r. 1420³⁴³.

Począwszy od zjazdu w Kezmarku (początek 1423 r.), nastąpiło kolejne, wymuszone na Jagiellę, zbliżenie z Luksemburczykiem³⁴⁴. W kolejnych latach Oleśnicki wszedł w szereg spektakularnych konfliktów z królem: o przynależność diecezjalną ziemi lubelskiej (1424-1425)³⁴⁵, o prawa dziedziczne w Polsce dla synów królewskich i kształt przyszłego związku Polski z Litwą (1423-1433)³⁴⁶, o koronę królewską dla Witolda (1428-1430)³⁴⁷ i stosunek do husytyzmu³⁴⁸. Stopniowo we wszystkich tych sprawach biskup zdołał przeprowadzić swoje plany i w obliczu śmierci monarchy podporządkować sobie dynastię³⁴⁹.

Wobec tych faktów kolejne nadania, potwierdzenia i inne dokumenty królewskie zdają się świadczyć bądź o ponawianych przez dwór próbach pozyskania potężnego hierarchy, bądź też o rosnącym podporządkowaniu Oleśnickiemu starzejącego się władcy.

³⁴⁰ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 5 n.

³⁴¹ T a ż, *Polska a kuria papieska* s. 240 n.

³⁴² T a ż, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 44.

³⁴³ Tamże s. 27 n.

³⁴⁴ Tamże s. 45 n.

³⁴⁵ D ł u g o s z IV s. 230 n.

³⁴⁶ Tamże s. 331 n; K o l a n k o w s k i, dz. cyt. s. 58 n; M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* passim.

³⁴⁷ D ł u g o s z IV s. 367 n; M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 70 n.

³⁴⁸ D ł u g o s z IV s. 473; I. S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a, *Oleśnicki Zbigniew*, [w:] PSB, t. 23 s. 778.

³⁴⁹ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 103.

Stanisław Pawłowski (1425-1439)

Król w latach 1425-1426 przeprowadził w Rzymie akcję dyplomatyczną w celu zatwierdzenia go na biskupstwie płockim. Poświadczają to dwa listy skierowane do papieża Marcina V i jeden – do kardynała Brandy, legata papieskiego na Polskę³⁵⁰.

Materiał ten może stanowić uzasadnienie opinii, że Pawłowski był reprezentantem idei zwierzchnictwa Korony Polskiej nad Mazowszem, osobą narzuconą przez Jagiełłę wbrew woli tamtejszych książąt³⁵¹. Są jednak prezentowane również poglądy przeciwne, według których król bez entuzjazmu, nie chcąc prowokować konfliktu ze swymi lennikami, poparł kandydata, który był związany raczej z książętami mazowieckimi³⁵².

Miroslaw Brudzewski (nominat papieski 1426-1427)

W latach 1426 i 1427 król wysłał do niego dwa listy, w których żądał rezygnacji z uzyskanej w Rzymie prowizji na biskupstwo poznańskie i nieczynienia przeszkód kandydaturze Stanisława Ciołka³⁵³.

Treść listów jest świadectwem negatywnego stosunku króla do nominacji Miroslawa. Chociaż bowiem Brudzewski w okresie wcześniejszym był zaufanym rzecznikiem króla wobec Stolicy Apostolskiej, to decyzja papieska o nadaniu mu godności biskupa poznańskiego bez kanonicznego wyboru przez kapitułę i konsultacji z dworem polskim spowodowała ostrą reakcję Jagiełły. Dodatkowo wskutek intryg Stanisława Ciołka sprawa przerodziła się w zasadniczy konflikt między królem a papieżem o procedurę obsadzania stolic biskupich. Wydarzenia te pogrzebały szanse Miroslawa na objęcie rządów w diecezji³⁵⁴.

³⁵⁰ CEV nr 1200, 1249 i 1250 s. 700 n.

³⁵¹ T. Ż e b r o w s k i, *Pawłowski Stanisław*, [w:] PSB, t. 25 s. 510 n.

³⁵² K o w a l s k a, dz. cyt. s. 62 n; M a u r e r, dz. cyt. s. 28.

³⁵³ CEV nr 1255 i 1259 s. 745 n.

³⁵⁴ J. N o w a c k i, *Brudzewski Miroslaw*, [w:] PSB, t. 3 s. 9 n.

Jan Szafraniec (1428-1433)

W 1433 r. uzyskał od króla dokument, na mocy którego miasto Wolborz i wszystkie wsie należące do biskupstwa wrocławskiego zostały przeniesione na prawo niemieckie³⁵⁵.

Spór, jaki w tym samym roku wyniknął pomiędzy biskupem a jego kapitułą o prawo własności pewnej wsi, król polecił oficjałowi gnieźnieńskiemu przekazać do rozpatrzenia zjazdowi panów Królestwa³⁵⁶. Nie znamy rozstrzygnięcia, jakie tam zapadło. Ważny przywilej uzyskany dla dóbr biskupstwa przez Szafranieca (od 1423 r. kanclerza Królestwa) wskazuje na rolę, jaką jego stronnictwo polityczne spełniło w ostatnim dziesięcioleciu rządów Jagiełły. Choć w niektórych kwestiach (np. koronacja Witolda na króla Litwy) dążenia Szafranieców różniły się od królewskich, to jednak zwalczając proluksemburski obóz Zbigniewa Oleśnickiego, stali się oni wówczas najważniejszym sojusznikiem panującej dynastii³⁵⁷.

Paweł, biskup kamieniecki (1428-1453)

Wraz z Witoldem król zwrócił się w 1428 r. do papieża Marcina V, aby Paweł jako biskup mógł zatrzymać beneficja posiadane poprzednio, gdy był kanonikiem wileńskim³⁵⁸.

Biskup ten był nominatem Witolda i realizował na Podolu linię polityczną wielkiego księcia. Dopiero po 1430 r., kiedy książę zmarł, Paweł przeszedł na stronę polską i stanął na czele spisku, który przywrócił tę dzielnicę Koronie³⁵⁹. Udział Jagiełły w wysłaniu listu jest więc raczej zaznaczeniem jego najwyższej władzy w państwie niż przejawem stosunku do biskupa.

³⁵⁵ CDP II, 2 nr 386 s. 479 n; KDM IV nr 1301 s. 282 n.

³⁵⁶ AC II nr 280 s. 89 n.

³⁵⁷ M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* passim.

³⁵⁸ KDKDW nr 102 s. 128.

³⁵⁹ T r a j d o s, *Kościół katolicki* s. 128.

Stanisław Ciołek (1428-1437)

Obfity materiał dyplomatyczny pochodzący z kancelarii Jagiełły dotyczy przede wszystkim konfliktu, jaki wyniknął w związku z królewskim dążeniem do objęcia przez Ciołka biskupstwa poznańskiego kosztem usunięcia papieskiego nominata, Mirosława Brudzewskiego. Do dokumentów z tej grupy należy zaliczyć 18 listów wystosowanych przez Władysława II w latach 1426-1428 do papieża, kardynałów, kapituły poznańskiej, arcybiskupa gnieźnieńskiego oraz stronników Brudzewskiego i samego nominata³⁶⁰.

Po objęciu biskupstwa przez Ciołka król ochraniał swego faworyta, nakazując urzędnikom osłaniać jego dobra i poddanych (1428 r.)³⁶¹ i zakazując pociągać go przed sądy (1428, 1429 i 1434 r.)³⁶². Ostatnie zawieszenia terminów sądowych Jagiełło motywował udziałem biskupa w sprawach państwa (1429 r.) i jego wyjazdem na sobór do Bazylei (1434 r.)

Poza tym król zezwolił mu w 1429 r. na lokację miasta Ciołkowice na prawie niemieckim³⁶³ i w kolejnym dyplomie z 1430 r. potwierdził ten przywilej³⁶⁴. Miasto otrzymało także prawo organizowania targów i jarmarków.

Wśród stosunkowo dużej liczby (24) dokumentów, które dotyczą osoby Ciołka, zdecydowanie przeważa korespondencja w sprawie jego kandydatury na stolicę poznańską (18 listów). Tylko dwa dokumenty odnosiły się do samego biskupstwa. Pozostałe cztery pisma były chroniącymi biskupa i jego dobra decyzjami administracyjno-sądowymi.

Analiza ta wskazuje na to, że swoje wpływy na dworze królewskim, które uzyskał jako wieloletni notariusz, dyplomata i podkanclerzy, wykorzystał Ciołek głównie na starania o godność biskupią³⁶⁵. Skądinąd wiadomo, że to on sam prowadził korespondencję dotyczącą tej sprawy³⁶⁶.

³⁶⁰ CEV nr 1245, 1246, 1254, 1255, 1258, 1259, 1260, 1262, 1263, 1274, 1275, 1276, 1280, 1282, 1295, 1296, 1297, s. 738 n; KDW IX nr 1155 s. 122.

³⁶¹ KDW IX nr 1181 s. 155 n.

³⁶² Tamże nr 1180, 1182, 1365 s. 154 n.

³⁶³ KDWP nr 118 s. 160; KDW V nr 508 s. 494 n.

³⁶⁴ KDW IX nr 1237 s. 231 n.

³⁶⁵ O karierze i związkach Ciołka z dworem: K o w a l s k a, dz. cyt. s. 26 n; B a d e n i, dz. cyt. s. 7 n; M a l e c z y Ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* s. 64 n; t a ż, *Ciołek Stanisław*, [w:] PSB, t. 4 s. 82 n.

³⁶⁶ B a d e n i, dz. cyt. s. 31 n; K o w a l s k a, dz. cyt. s. 65.

Obfitość materiału świadczyć tutaj może o rozmiarach wywołanego konfliktu. Z kolei niewielka liczba otrzymanych przez niego dyplomów na rzecz biskupstwa poznańskiego potwierdza, że nie był on typem biskupa-gospodarza i bardziej angażował się w sprawy państwowe niż kościelne³⁶⁷. Na tej pierwszej stronie działalności Ciołka zależało też bardziej, zdaje się, samemu królowi.

Władysław Oporowski (1434-1439)

Został wybrany na biskupa wrocławskiego w drugiej połowie 1433 r., ale papieskie zatwierdzenie uzyskał dopiero w połowie roku następnego³⁶⁸. Nie zdołał więc rozwinąć jako biskup stosunków z królem.

Jagiełło zdążył jedynie krótko przed swoją śmiercią powiadomić go o osadzeniu przez siebie paulinów w Brdowie na terenie diecezji wrocławskiej³⁶⁹.

PODSUMOWANIE

Analiza dokumentów Władysława Jagiełły odnoszących się do episkopatu prowadzi do szeregu spostrzeżeń dotyczących ich chronologii i charakteru oraz polityki tego króla względem biskupstw i jej związków z ich personalną obsadą.

W chronologicznym układzie dokumentów zauważamy duże różnice pomiędzy poszczególnymi latami, tak w zakresie liczby, jak i charakteru pism. Przez większą część swojego panowania (1386-1416) Jagiełło wystawiał stosunkowo mało dokumentów odnoszących się do episkopatu. Przyrost ich liczby nastąpił począwszy od r. 1417.

Szczególny wzrost aktywności kancelarii królewskiej dostrzegamy w latach 1423-1428, w okresie niezwykle istotnym dla monarchii. Wskutek kolejnego małżeństwa Jagiełły i narodzin synów królewskich wypłynął wówczas z wielką siłą problem następstwa tronu, przyszłego ustroju państwa

³⁶⁷ M a l e c z y ń s k a, *Ciołek Stanisław* s. 83; K o w a l s k a, dz. cyt. s. 119 n.

³⁶⁸ F i j a ł e k, *Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich* s. 54 n.

³⁶⁹ ZDOP nr 103 s. 185 (reg.).

i charakteru związku polsko-litewskiego³⁷⁰. Uwagę zwraca zwłaszcza duża liczba nadań dla różnych biskupstw w 1424 r., kiedy została koronowana na królową małżonka Władysława II, Zofia Holszańska, i narodził się jego pierworodny syn. Można wnosić, że dyplomy stanowiły tutaj przejaw dążenia króla do zapewnienia sobie życzliwości episkopatu. Podobnie też można interpretować fakt, że wszystkie najważniejsze biskupstwa uzyskały potwierdzenie bądź rozszerzenie swoich przywilejów i stanu majątkowego w kilku ostatnich latach życia Jagiełły.

Zmianom ulegały również metody, za pomocą których król wpływał na położenie biskupstw. W pierwszym dwudziestoleciu rządów Władysława II wśród pism królewskich przeważały nadania i potwierdzenia. W okresie późniejszym w znacznej liczbie pojawiła się korespondencja ze Stolicą Apostolską, biskupami oraz innymi osobami lub instytucjami, dotycząca wewnętrznych spraw diecezji oraz obsady personalnej godności biskupich, a także dokumenty o charakterze sądowniczym. Wydaje się, że było to świadectwo wzrostu aktywności i zdecydowania Jagiełły w dziedzinie polityki kościelnej.

W pierwszych latach swego panowania władca skupił się głównie na dwóch stolicach biskupich: Wilnie i Krakowie. Do nich odnosiła się zdecydowana większość wydanych w tym czasie dokumentów Jagiełły dotyczących episkopatu. Jedynie te dwa biskupstwa były w latach 1386-1398 odbiorcami nadań królewskich.

W okresie późniejszym dyplomy zaczęły dotyczyć większej liczby biskupstw, przede wszystkim z terenu Królestwa Polskiego. W drugim dziesięcioleciu XV w. wzrosło zainteresowanie króla arcybiskupstwem gnieźnieńskim. Odbudował on diecezję chełmską i znacznie rozszerzył przywileje biskupstwa wrocławskiego. W latach dwudziestych i trzydziestych w zdecydowany sposób została wzmocniona archidiecezja lwowska. Biskupstwo poznańskie znalazło się na pierwszym planie działalności królewskiej w latach 1426-1428 w związku z konfliktem Jagiełły ze Stolicą Apostolską wokół obsady stolicy biskupiej po śmierci Andrzeja Łaskarza.

Ogólna ocena liczby pism prowadzi do wniosku, że w perspektywie całego panowania Władysława II najbardziej intensywne związki utrzymywał monarcha z biskupstwem krakowskim i poznańskim oraz arcybiskupstwem gnieźnieńskim. Stosunkowo znaczna liczba dokumentów dotyczy też arcy-

³⁷⁰ D ł u g o s z IV s. 283 n; M a l e c z y ń s k a, *Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej* passim; K o l a n k o w s k i, dz. cyt. s. 58 n.

biskupstwa lwowskiego. Mniej jest natomiast pism odnoszących się do spraw biskupstwa wrocławskiego, wileńskiego i przemyskiego. Sporadycznie interesował się król biskupstwem chełmskim, płockim i miednickim. W odniesieniu do biskupstw Rusi litewskiej (kamienieckie, kijowskie, włodzimierskie – od 1427 r. łuckie) stwierdzić należy brak śladów wpływu króla na ich położenie. Jedyne znane dokumenty z tego obszaru dotyczą indywidualnej sprawy jednego z biskupów³⁷¹.

Liczba i zawartość nadań wskazują, że najlepiej przez Jagiełłę zostały zaopatrzone biskupstwa krakowskie i wileńskie oraz arcybiskupstwo lwowskie. Po nich najobfitsze darowizny stały się udziałem arcybiskupstwa gnieźnieńskiego oraz biskupstw chełmskiego i przemyskiego. Znaczne rozszerzenie swoich praw uzyskało też biskupstwo wrocławskie.

Wśród potwierdzeń zdecydowanie przeważają dyplomy dotyczące dóbr i praw biskupstwa krakowskiego, które otrzymało połowę dyplomów należących do tej grupy.

Dokumenty z dziedziny sądownictwa miały z reguły charakter korzystny dla biskupstw i biskupów. Tylko jeden z nich zawiera potwierdzenie wydanej przez sąd decyzji oddalającej pretensje biskupa. Niechętnie jednak król zwalniał członków episkopatu od obowiązku osobistego stawiennictwa przed sądami. Jedynie Zbigniew Oleśnicki uzyskał taki przywilej. Monarcha wolał raczej jednorazowo odraczać terminy sądowe biskupów, zwłaszcza wtedy, gdy było to uzasadnione ich udziałem w sprawach państwowych.

Utworzenie i uposażenie dwóch nowych biskupstw katolickich na Litwie, odnowienie diecezji chełmskiej, uprzywilejowanie katolików na obszarach mieszanych pod względem wyznaniowym i wyposażenie arcybiskupa lwowskiego w uprawnienia jurysdykcyjne także wobec prawosławnych potwierdzają opinię o preferencyjnym stosunku króla do katolicyzmu³⁷².

Świadczy o tym także poważne rozszerzenie swobód prawnych i ekonomicznych Kościoła rzymskokatolickiego. Pełny immunitet gospodarczy i sądowy uzyskały wzorem arcybiskupstwa gnieźnieńskiego biskupstwa wileńskie i wrocławskie oraz arcybiskupstwo lwowskie.

Zarówno na intensywność, jak i na charakter stosunków króla z biskupstwami istotny wpływ miał problem obsady godności biskupich. Nadania, potwierdzenia i inne korzystne dla biskupstw i biskupów akty uzyskiwali przede wszystkim ci członkowie episkopatu, którzy wywodzili się ze

³⁷¹ KDKDW nr 102 s. 128.

³⁷² K r z y ż a n i a k o w a, O c h m a ń s k i, dz. cyt. s. 332.

środowiska dworu i kancelarii królewskiej, a następnie także jako biskupi zaangażowani byli w działalność państwową (Wojciech Jastrzębiec, Stanisław Ciołek, Jan Rzeszowski, Zbigniew Oleśnicki, Mikołaj Trąba).

Spośród biskupów, którzy osiągnęli swe godności przed wstąpieniem Jagiełły na tron polski, tylko Jan Radlica – biskup krakowski, i Jan Kropidło – biskup wrocławski, uzyskali dla swoich biskupstw nadania i potwierdzenia królewskie. Pozostali nie stali się odbiorcami żadnych dyplomów. Dotyczy to m.in. tak wybitnych postaci, jak Bodzęta – arcybiskup gnieźnieński, i Dobrogost Nowodworski – biskup poznański, a potem następca Bodzęty w Gnieźnie, chociaż byli oni pozytywnie nastawieni do Władysława II i uczestniczyli w jego poczynaniach³⁷³. Podobnie też brakowało dyplomów dla biskupstw, gdy kierowali nimi ludzie, których stosunki z królem nie układały się najlepiej (Henryk – biskup wrocławski³⁷⁴, Piotr Wysz – biskup krakowski, Bernard – arcybiskup halicki³⁷⁵).

W kontekście tych wniosków wydaje się, że Władysław II Jagiełło miał znaczący udział w kształtowaniu organizacji kościelnej w swoim państwie. Wpływał na skład personalny jej członu nadrzędnego – episkopatu, tworząc go spośród ludzi sobie oddanych, zaangażowanych w realizację królewskich zamierzeń. Z ich udziałem rozwijał struktury Kościoła, przede wszystkim na obszarach pogranicza wyznaniowego oraz wśród ludności świeżo nawróconej na katolicyzm. Za pośrednictwem biskupów oddziaływał na niższe elementy organizacji kościelnej. Wykorzystywał ich też do wykonywania bieżących zadań polityki państwa. Relacje, jakie łączyły króla z biskupami, znajdowały odbicie w jego stosunku do kierowanych przez nich diecezji.

Ograniczenie się do jednej tylko kategorii informacji, jaką stanowią przekazy dokumentów kancelarii królewskiej dotyczących biskupstw i biskupów, oraz świadomość niepełności zachowanego materiału skłaniają wszakże do ostrożnego przyjmowania tych wniosków. Zawarte powyżej spostrzeżenia należy traktować raczej jako hipotezy wymagające szerszego skonfrontowania z przekazami innego rodzaju (np. kronikarskimi) oraz wynikami szczegółowych badań zarówno nad omówionymi tutaj dokumentami, jak i całością materiału dyplomatycznego Jagiełłowej epoki (np. dokumentami odnoszącymi się do kapituł katedralnych). Przykładem innego spojrzenia na interesujące nas zagadnienie może być analiza przypadków

³⁷³ Zob. D ł u g o s z III s. 460 n; K o r y t k o w s k i, dz. cyt. s. 709 n.

³⁷⁴ Zob. B. W ł o d a r s k i, *Henryk (VII)*, [w:] PSB, t. 9 s. 419.

³⁷⁵ Zob. A b r a h a m, *Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie* s. 20 n.

obecności króla na listach świadków w dokumentach wystawianych przez biskupów, jak też dla nich, a także obecności przedstawicieli episkopatu na dyplomach kancelarii królewskiej dotyczących innych osób, spraw i instytucji. Do pogłębienia znajomości problemu z pewnością przyczyniłyby się badania nad osobistą religijnością Władysława II i jego koncepcją funkcjonowania państwa, jak również nad poglądami całej ówczesnej elity rządzącej, nie tylko osób wywodzących się z kręgów hierarchicznego Kościoła. To niezwykle szerokie oraz istotne zagadnienie otwiera także poważne możliwości przed badaniami m.in. z zakresu historii gospodarczej, prawa, dyplomatyki i genealogii. Wyniki tych dociekań z pewnością uzupełnią czy nawet skorygują przedstawione tutaj ustalenia.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła

- Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta, ed. B. Ulanowski, vol.1: Acta capitulorum Gneznensis, Poznaniensis et Vladislaviensis (1408-1530), Cracoviae 1894; vol. 2: Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium Gneznensis et Poznaniensis (1403-1530), Cracoviae 1902.
- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, t. 2-10, Lwów 1870-1874.
- Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis nec non dioeceseos Vilnensis, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, t. 1, Kraków 1948.
- Codex diplomaticus Poloniae, t. 2, cz. 1-2, wyd. L. Rzyżkowski, A. Muczkowski, Warszawa 1848-1852.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti, t. 1, wyd. A. Sokołowski, J. Szujski, Kraków 1875; t. 2, wyd. A. Lewicki, MMAH, t. 2, 12, 14, Kraków 1894.
- Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376-1430, collectus opera A. Prochaska, MMAH, t. 6, Cracoviae 1892.
- Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis, cz. 1, collegit P. Jatulis, FHL, vol. 3, Roma 1984.
- Index actorum saeculi XV ad res publicas poloniae spectantium, coll. A. Lewicki, MMAH, t. 11, Cracoviae 1888.
- Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonice libri XII, t. 3-4, Opera omnia, cura A. Przeździecki ed., t. 7-9, Cracoviae 1863-1864.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, cz. 2, wyd. F. Piekosiński, MMAH, t. 8, Kraków 1983.

- Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego, obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich i książąt mazowieckich, wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863.
- Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 4 (1386-1450), wyd. F. Piekosiński, MMAH, t. 17, Kraków 1905.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 5 (1400-1444), wyd. F. Piekosiński, Poznań 1908; t. 8-9, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, Warszawa, Poznań 1989-1990.
- Kodex dyplomatyczny Wielkiej Polski, wyd. E. Raczyński, Poznań 1840.
- Liber cancellariae Stanislai Ciołek, Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der hussitischen Bewegung, wyd. J. Caro, t. 1-2, Wien 1871-1874.
- Matricularum Regni Poloniae Summaria, pars 1-4, contexit T. Wierzbowski, Varsoviae 1905-1915.
- Volumina Legum, leges statuta constitutiones, privilegia Regni Poloniae..., vol. 1, Varsoviae 1732.
- Zbiór dokumentów małopolskich, wyd. J. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, cz. 6-7, Wrocław 1974-1975.
- Zbiór dokumentów zakonu oo. Paulinów w Polsce, oprac. J. Fijałek, z. 1 (1328-1464), Kraków 1938.

II. Opracowania

- A b r a h a m W., Akt fundacyjny króla Władysława Jagiełły dla biskupstwa chełmskiego, Korczyn 16 sierpnia 1417, „Kwartalnik Historyczny” 32(1918), s. 473-478.
- A b r a h a m W., Jakób Strepa arcybiskup halicki, Kraków 1908.
- A b r a h a m W., Początki arcybiskupstwa łacińskiego we Lwowie, Lwów 1909.
- A b r a h a m W., Polska a chrzest Litwy, [w:] Polska i Litwa w dziejowym stosunku, Warszawa 1914, s. 1-36.
- A b r a h a m W., Udział Polski w Soborze Pizańskim (1409 r.), Kraków 1904.
- A b r a h a m W., Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim, [w:] Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez Króla Jana Kazimierza w r. 1661 wydana przez członków uniwersytetu, t. 1, Lwów 1912, s. 1-39.
- B a d e n i S. H., Stanisław Ciołek biskup poznański, szkic historyczny z XV-go wieku, [w:] Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny, seria 2, t. 14, Kraków 1900, s. 296-399.
- B a r t n i k Cz. S., Rzym a stosunki czesko-polskie za panowania Władysława Jagiełły (1386-1434), [Lublin] 1993.
- B i e ń k o w s k i L., Działalność organizacyjna biskupa Jana Biskupca w diecezji chełmskiej (1417-1452), „Roczniki Humanistyczne” 47(1960), z. 2, s. 187-256.
- D z i e d u s z y c k i M., Zbigniew Oleśnicki, przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek”, t. 1-2, Kraków 1854.

- F i j a ł e k J., Dwaj dominikanie krakowscy Jan Biskupiec i Jan Falkenberg, w pięćsetną rocznicę odwołania satyry antypolskiej Falkenberga w Rzymie 1424 r., Lwów 1925 (odb. z Księgi pamiątkowej ku czci Oswalda Balzera).
- F i j a ł e k J., Kościół rzymsko-katolicki na Litwie. Uchrześcianienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu po koniec Rzeczypospolitej, [w:] Polska i Litwa w dziejowym stosunku, Warszawa 1914, s. 37-333.
- F i j a ł e k J., Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich, Kraków 1894.
- G ą s i o r o w s k i A., Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386-1434, Warszawa 1932.
- G o ł ę b i o w s k i Ł., Dzieje Polski za panowania Jagiellonów, t. 1: Panowanie Władysława Jagiełły, Warszawa 1846.
- H a l e c k i O., Dzieje Unii Jagiellońskiej, t. 1-2, Kraków 1919-1920.
- H a l e c k i O., Na marginesie najdawniejszych dyplomów katedry wileńskiej, Wilno 1935 (odb. z Ateneum Wileńskiego, t. 10).
- Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonice libri XII, wyd. A. Przeździecki, t. 3-4, Kraków 1876-1877.
- K ę t r z y ń s k i S., Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich, t. 1, Warszawa 1934.
- K i j a k S., Piotr Wysz biskup krakowski, Kraków 1933.
- K ł a p k o w s k i W., Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca, Warszawa 1932.
- K o l a n k o w s k i L., Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów, t. 1: 1377-1499, Warszawa 1930.
- K o l a n k o w s k i L., Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne, Lwów 1936.
- K o r y t k o w s k i J., Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy, t. 1-2, Poznań 1888.
- K o w a l s k a Z., Stanisław Ciołek (†1437) podkanclerzy królewski, biskup poznański, poeta dworski, Kraków 1993.
- K r z y ż a n i a k o w a J., Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV wieku, cz. 1-2, Poznań 1972-1979.
- K r z y ż a n i a k o w a J., Kurowski Mikołaj, [w:] PSB, t. 16, s. 261-162.
- K r z y ż a n i a k o w a J., O c h m a ń s k i J., Władysław II Jagiełło, Wrocław 1990.
- K u c z y ń s k i S. M., Król Jagiełło ok. 1351-1434, Warszawa 1985.
- K u c z y ń s k i S. M., Mikołaj Trąba, [w:] PSB, t. 21, s. 97-98.
- Ł ę t o w s k i L., Katalog biskupów, prałatów i kanoników katedry krakowskiej, t. 1: Biskupi krakowscy, Kraków 1852.
- M a l e c z y ń s k a E., Ciołek Stanisław, [w:] PSB, t. 4, s. 82-83.
- M a l e c z y ń s k a E., Polska a kuria papieska w latach 1420-1422, [w:] Księga pamiątkowa ku czci prof. St. Zakrzewskiego, Lwów 1935, s. 233-247.
- M a l e c z y ń s k a E., Rola polityczna królowej Zofii Holszańskiej na tle walki stronnictw w Polsce w latach 1422-1434, Lwów 1936.
- M a l e c z y ń s k i K., Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich, Wrocław 1951.
- M a l e c z y ń s k i K., Studia nad dyplomem polskim, Wrocław 1971.

- M a u r e r R., Urzędnicy kancelaryjni Władysława Jagiełły. Studium dyplomatyczne, Warszawa 1877.
- M o r a c z e w s k i A., Biskupiec Jan, [w:] PSB; t. 2, s. 110-111.
- M o r a w s k i K., Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego, średnie wieki i odrodzenie, z wstępem o uniwersytecie Kazimierza Wielkiego, t. 1, Kraków 1900.
- N o w a c k i J., Brudzewski Mirosław, [w:] PSB, t. 3, s. 9-10.
- N o w a k Z. H., Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego w północnej i środkowowschodniej Europie (1412-1424), Toruń 1981.
- O c h m a ń s k i J., Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie, Poznań 1972.
- P i o t r o w i c z K., Andrzej Łaskarz, [w:] PSB, t. 1, s. 104-105.
- P r o c h a s k a A., Król Władysław Jagiełło, t. 1-2, Kraków 1908.
- S a w i c k i J., Jan Biskupiec, biskup chełmski (1377-1452), „Nasza Przesłość” 4(1948), s. 103-124.
- S i l n i c k i T., Arcybiskup Mikołaj Trąba, Warszawa 1954.
- S m o l k a S., Władysław Jagiełło, Kraków 1920.
- S t r z e l e c k a A., Jan z Radliczyc zwany Radlica, [w:] PSB, t. 10, s. 470.
- S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a I., Dyplomy królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370-1444, Warszawa 1977.
- S u ł k o w s k a - K u r a s i o w a J., Oleśnicki Zbigniew, [w:] PSB, t. 23, s. 777-778.
- S z a j n o c h a K., Jadwiga i Jagiełło 1374-1413. Opowiadanie historyczne, t. 1-3, Lwów 1855-1856.
- S z o s t k i e w i c z Z., Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski, Rzym 1954.
- Ś w i ę z a w s k i A., Jakub z Korzkwi, [w:] PSB, t. 10, s. 357-358.
- T r a j d o s T. M., Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386-1434), t. 1, Wrocław 1983.
- T r a w k o w s k i S., Piotr z Radolina, zwany Wyszem, [w:] PSB, t. 26, s. 424-426.
- W ł o d a r s k i B., Henryk (VII), [w:] PSB, t. 9, s. 419.
- Ż e b r o w s k i T., Pawłowski Stanisław, [w:] PSB, t. 25, s. 510-511.

WYKAZ SKRÓTÓW

AC I (II)	Acta capitulorum..., vol. 1 (2).
AGZ II (III, IV, VII, VIII, X)	Akta grodzkie i ziemskie, t. 1 (3, 4, 7, 8, 10).
CDP II, 1 (2)	Codex diplomaticus Poloniae, t. 2, cz. 1 (2).

CE I (II)	Codex epistolaris saeculi decimi quinti, t. 1 (2).
CEV	Codex epistolaris Vitoldi...
CM	Codex Medicensis... cz. 1.
D ł u g o s z III (IV)	Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonice libri XII, t. 3 (4).
FHL	Fontes historiae Lituaniae.
IAS	Index actorum saeculi XV...
KDKDW	Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis nec non dioeceseos Vilmensis.
KDKK II	Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława, cz. 2.
KDKM	Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego.
KDM IV	Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. 4.
KDW V (VIII, IX)	Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 5 (8, 9).
KDWP	Kodeks dyplomatyczny Wielkiej Polski.
LC I (II)	Liber cancelariae Stanisłai Ciołek..., t. 1 (2).
MMAH	Monumenta Medii Aevi Historica.
MRPS I (II, III, IV, 3)	Matricularum Regni Poloniae Summaria, cz. 1 (2, 3, 4, t. 3).
VL I	Volumina legum, t. 1.
ZDM VI (VII)	Zbiór dokumentów małopolskich, cz. 6 (7).
ZDOP	Zbiór dokumentów zakonu oo. Paulinów w Polsce.

ANEKS*

KATALOG BISKUPÓW DIECEZJI KRÓLESTWA POLSKIEGO I WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO
Z OKRESU PANOWANIA WŁADYSŁAWA JAGIEŁŁY
(Wg Z. S z o s t k i e w i c z, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego*
przedzobiorowej Polski, Rzym 1954)

Aleksander, bp kamieniecki 1398-1411
 *Andrzej, bp wileński 1388-1398
 Andrzej, bp kamieniecki 1411
 Andrzej, bp łucki od 1426
 *Andrzej Łaskarz, bp poznański 1414-1426
 Bernard, abp halicki 1385-1390
 Bodzęta, abp gnieźnieński 1382-1388
 Borzysław, bp kijowski 1405
 Dobrogost Nowodworski, bp poznański 1385-1394, abp gnieźnieński 1394-1402
 Eryk z Winsen, bp przemyski 1377-1391
 Filip, bp kijowski 1387
 Grzegorz Buczkowski, bp włodzimierski 1400-1424

* oznacza osoby, których dotyczyły dyplomy królewskie.

Henryk, ks. legnicki, bp wrocławski 1389-1398
Henryk, ks. mazowiecki, bp płocki 1391
Jakub Plichta, bp wileński 1399-1407
*Jakub Strepa, abp halicki 1391-1409
*Jakub z Korzkwi, bp płocki 1396-1425
*Jan Biskupiec, bp chełmski 1417-1452
*Jan Kropidło, bp wrocławski 1384-1389 i 1402-1421, nominat gnieźnieński 1389-1394
*Jan Pella, bp wrocławski 1421-1428
*Jan Radlica, bp krakowski 1382-1392
*Jan Rzeszowski, abp lwowski 1410-1412
*Jan Szafraniec, bp wrocławski 1428-1433
*Janusz z Lubinia, bp przemyski 1420-1435
*Maciej, bp przemyski 1392-1420
Maciej, bp kamieniecki 1427
*Maciej z Wilna, bp miednicki 1417-1422, bp wileński 1422-1453
Michał Trestka, bp kijowski 1410-1426
*Mikołaj Kurowski, bp poznański 1395-1399, bp wrocławski 1399-1402, abp gnieźnieński 1402-1411
*Mikołaj Dzierżgowicz, bp miednicki 1423-1434
*Mikołaj Trąba, abp halicki 1410-1412, abp gnieźnieński 1412-1422
Mikołaj z Gorzkowa, bp wileński 1407-1414
*Miroslaw Brudzewski, nominat poznański 1426-1427
*Paweł, bp kamieniecki 1428-1453
Piotr Jastrzębiec, bp wileński 1415-1421
*Piotr Wysz, bp krakowski 1392-1412, bp poznański 1412-1414
Rokosjusz, bp kamieniecki do 1398
Rugian, bp łucki 1400
Stanisław, bp kijowski 1430
Stanisław, bp kijowski 1431
*Stanisław Ciołek, bp poznański 1428-1437
*Stanisław Pawłowski, bp płocki 1425-1439
*Ścibor z Radzymina, bp płocki 1381-1390
Świętosław, bp łucki 1404
*Władysław Oporowski, bp wrocławski 1434-1439
*Wojciech Jastrzębiec, bp poznański 1399-1412, bp krakowski 1412-1423, abp gnieźnieński 1423-1436
*Zbigniew Oleśnicki, bp krakowski 1423-1455
Zbigniew z Łapanowa, bp kamieniecki 1414-1423

KEY WORDS: diploma – document, Władysław Jagiełło, office, episcopate, Poland, Lithuania.

DIE DIPLOME DER KANZLEI VON WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO
ÜBER SEINE BEZIEHUNGEN ZUM EPISKOPAT VON POLEN UND LITAUEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

In dieser Arbeit wird das in einer Reihe von Veröffentlichungen bereits zusammengetragene unterschiedliche diplomatische Material aus der königlichen Kanzlei von Władysław Jagiełło zusammengefaßt und analysiert, das die einzelnen Erzbistümer und Bistümer des Königreiches Polen und des Großfürstentums Litauen sowie die Personen betrifft, die unter der Herrschaft dieses Königs die erzbischöflichen und bischöflichen Sitze innehatten.

In Teil I werden die Diplome entsprechend der Einteilung in die beiden damals auf diesem Territorium existierenden Metropolen (Gnesen und Lemberg) sowie die ihnen unterstehenden Bistümer vorgestellt und dann in mehrere Kategorien eingeteilt: Verleihungen, Bestätigungen, Gerichtswesen. Gesondert behandelt wurden die Schriften, die zu keiner dieser Gruppen gehörten. In diesem Teil wurden solche Dokumente übergangen, die sich zwar auf Erzbischöfe und Bischöfe bezogen, jedoch keinen direkten Einfluß auf die Situation der von ihnen geleiteten kirchlichen Strukturen hatten.

In Teil II wurden alle Schriften zusammengetragen, die sich unmittelbar auf die einzelnen Mitglieder des Episkopats bezogen.

Sowohl im Verlauf der Analyse der Diplome über die betreffenden Erzbischofs- und Bischofssitze sowie die Personen, die diese innehatten, als auch in der Zusammenfassung der Arbeit wurden Schlußfolgerungen präsentiert, die auf die charakteristischen Merkmale dieses Elements der Kirchenpolitik des Königs verweisen, das die Beziehungen zum Episkopat darstellten. Sie betreffen die Adressaten und die Chronologie der Dokumente sowie die im Verlauf der einzelnen Zeitabschnitte dieser langen Königsherrschaft (1386-1434) auf beiden Thronen – dem polnischen und dem litauischen – jeweils dominierenden Arten dieser Dokumente sowie die ins Auge fallenden Zusammenhänge mit der Personalpolitik des Herrschers und mit den inneren und äußeren Problemen des Staates.

Diese Feststellungen haben vorwiegend hypothetischen Charakter. Der Autor ging von der Voraussetzung aus, daß wegen der reichen Fülle des Quellenmaterials keine vertiefte Analyse aller Fragen in einer Arbeit möglich ist. Deshalb muß die vorliegende Abhandlung eher als ein allgemeiner Blick auf das Problem und als Ermutigung zu weiteren, eingehenderen Forschungen verstanden werden. Einige Richtungen dieser künftigen Studien wurden in der Zusammenfassung angedeutet.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich